

A. ŠIČ:
SLOVENSKE
NARODNE
NOŠE

RISAL M. GASPARI
ZALOŽILA
VČITELJSKA
TISKARNA
LJUBLJANA:
1 · 9 · 2 · 7

ALBERT SIČ:

SLOVENSKE
NARODNE NOŠE

DRUGA IZPOPOLNJENA IZDAJA
Z BARVANIMI SLIKAMI M. GASPARIJA

V LJUBLJANI 1927

ZALOŽILA »UČITELJSKA TISKARNA« V LJUBLJANI

384448

384448

20. 1. 1988

N 98800063

VSEBINA.

	Stran
1. Ljubljana z okolico in Gorenjsko (Slike I., II. in III.)	9
Škofja Loka in okolica (moški)	9
Dolenjke	13
2. Bela Krajina (Slika IV.)	14
3. Bivše štajersko (Slika V.)	22
4. Prekmurje (prej ogrski Slovenci) (Slika VI.)	29
5. Koroški Slovenci, Ziljani (Slika VII.)	31
Noša okrog Bač in Roža	32
6. Slovenci iz Trsta in okolice (Slika VIII.)	34
7. Istrski Slovenci	36
8. Beneški Slovenci	37
9. Starejši opisi	39
Ulrich Lichtenstein	39
Francesco di Toppo —	39
Valvasor	40
Pohlin	41
Vodnik	41
Linhart	41
Hacquet	42
Hoff	44
Lippih	45
Csaplovics	46
Ostrowski	47
Vraz	47
Langus	47
Korytko	47
Eilec	54
Konšek (Trojane in okolica)	54
Narodne pesmi	55
Slike I.—XI.	

Predgovor k prvi izdaji.

Na prošnjo sem opisal za listek »Slovenskega Naroda« nekaj tipov naših narodnih noš, da se preprečijo nadaljne samovoljne kompozicije in samolastni izumi.

Opise sem dobil deloma pri starih ljudeh, deloma sem jih zajel iz našega slovstva; ljubljansko narodno nošo mi je opisala moja mati, belokranjsko pa mi je opisal gosp. Fran Lovšin, nadučitelj na Višnici, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

Iz narodopisnega slovstva mi je gospod župnik Iv. Vrhovnik nabral v svoji bogati knjižnici obilo gradiva; tudi mi je pomagal z raznimi nasveti. Za to njegovo nesebično požrtvovalnost mu izrekam na tem mestu najtoplejšo zahvalo.

Ker se je odveč strani izrekla želja po ponatisu, sem objavljeno gradivo preuredil in mestoma razširil. Želel sem opisom dodati slike, po možnosti barvane; toda namero sem moral vsled neugodnih razmer odložiti za eventuelno novo, izpopolnjeno izdajo.

V Ljubljani, meseca maja 1919.

ALBERT SIČ.

Predgovor k drugi izdaji.

Drugo izdajo sem deloma izpopolnil in opremil z osmimi barvanimi slikami najvažnejših tipov naših narodnih noš; izvršil jih je znani naš umetnik, akad. slikar Maksim Gaspari, ki je narisal tudi naslovno vinjeto. Poleg teh slik sem priobčil tudi A. Schreiberjevo skupino slovenskih narodnih noš, pet Korytkovih (v pomanjšani velikosti) in sedem sličic belokranjskih ženskih pokrival ter »parte«.

Rad bi opremil vse opise s slikami, a to bi brošuro izdatno podražilo.

Za drugo izdajo sem dobil podatke od raznih strani. Vsem, ki so mi jih dali, najiskrenejša hvala!

V Ljubljani, na Vidov dan 1927.

ALBERT SIČ.

Lep, bel ošpetelj s kratkimi rokavci, črn baržunast modre s pozlačenimi gumbi in pošit s pozlačenimi vrvicami, kratko, temno krilce z majhnimi rožicami raznih barv, še krajši zelen predpasnik, lepe bele nogavice in krasni šolnčki. Tako oblečena stopa ponosno naša Hani po ulici in gleda na vse strani, če jo občuduje naše občinstvo v tej lepi »narodni, kmečki« obleki. Obleka je res lepa, pa narodna in kmečka je tudi, le naša narodna, kmečka ni, marveč je z g o r n j e š t a j e r s k a , n e m š k a. Uboga Hani ima torej tuje krstno ime in tujo obleko.

Časopisi prinašajo notico, da se vrši v tej in tej dvorani koncert v proslavo imenitnih mož, ki so prišli, da nas rešijo tujega robstva. »Želeti je,« pravi notica, »da se udeleži naše ženstvo tega koncerta v narodnih nošah.«

Nervozno vrvenje nastane po mestu in pri posameznih tudi po kmetih. Največ skrbi in opravka seveda imajo one, ki nimajo narodne noše kompletne. A to nič ne dé, si jo pa kompletirajo po svoje.

Ko prihajajo zvečer druga za drugo, da napolnijo koncertno dvorano, imaš pred seboj pestro sliko. Dosti oblek je pravih, pristnih, žal pa je mnogo takih, da bi človek najraje zamižal, ko jih zagleda. Krila kratka, segajo jedva čez kolena, predpasniki raznovrstni, rute okrog vratu, no, te so že še primerne, toda avbe, avbe! Kos črnega baržuna z našitimi pozlačenimi »kifelčki«, vmes bleščeči »flintrci«, je čelo, vrh pa, kakor se pač posreči. To je avba!

Še hujše je pokrivalo druge krasotice. Iz modre svilene krpe je napravljen nekak lonec, spredaj v zverženih vijugah pošit s pozlačenimi ali posrebrenimi bleščicami. Strašen pogled!

Ali bi ne bilo bolje in tudi pravilneje, da si naveže dekleta pristno, domačo pečo? S a j t e s o n o s i l e d e k l e t a , i n n e a v b e ! Avba je bila namenjena ženam! Ona pa, ki nima pravilne kmečke noše, naj se obleče v svojo navadno obleko. S potvorjeno kmečko obleko naj ne napravlja na tujca napačnih vtisov o naši narodni noši, domačina, poznavalca narodnih noš pa naj ne žali s takimi spakedrankami.

Iz nastopov našega ženstva v narodnih nošah je videti, da je še dosti žena in deklet, ki ne poznajo pristne narodne noše. Zato si

dovoljujem tu podati kratek opis posameznih delov obleke, ki tvorijo našo žensko narodno nošo.

Da našim ženam in dekletom ne bo dolgčas, kadar nastopajo v narodnih nošah, in da bo skupina pestrejša, živahnejša, popolna, naj se jim pridružijo tudi naši možje in fantje v narodnih nošah. V ta namen navajam poleg ženskih tipov tudi najvažnejše moške.

1. Ljubljana z okolico in Gorenjsko.¹

(Sliki I., II.)

Moški.

d starih ljudi sem izvedel, da je bila okrog 1850. leta moška obleka takale:

Srajca iz belega platna je imela položen ovratnik, pod njim pa je bila spredaj z lahkim vozlom zavezana svilena, rdeča rožasta ruta.

Telovnik je bil tedaj črn baržunast z vdelanimi raznobarvnimi pikicami ali majhnimi rožicami. Gumbi, srebrni, kroglasti pa tudi iz srebrnih petic ali groškov, so bili gosto našiti.

Hlače: kratke irhaste ali žametaste.

Jopič: črn, suknen ali žameten.

Škornji z gladkimi, svetlo leščenimi škornjicami, ki so segale do kolen.

Klobuk (kastorec) s precej širokimi krajevci je bil črn, za klobukom pa šopek rož, poleti svežih, pozimi suhих (nagelček, žerávec — »roženkraut« — rožmarin).

Ob slabem vremenu so imeli pri sebi velik, rdeč, svilen dežnik z belo, koščeno kljuko. Take dežnike so imeli tudi po Gorenjskem.

Pozimi so nosili temnomoder, suknen plašč z dvema ali tremi vratniki (pelerinami).

Škofja Loka in okolica.

Klobuk je bil črn, kosmat; krajevci niso bili zelo široki; trak okrog štule je bil iz atlasa ali baržuna. Izpod klobuka je visel po hrbtu dolg, pisan »cof«. Pozimi so nosili tudi polhovke, katere zadnji del je bil sprva višji od sprednjega, pozneje pa navadne, okrogle.

Ruta okrog vratu je bila pisana.

¹ Opis slovenske narodne noše s slikama Gorenjk v avbi in zavijači se nahaja tudi v knjigi: »John Murray, Picturesque representation of the dress and manners of the Austrians, London, 1814.« Te sliki ste posneti in priobčeni v velikem delu: »De Giulio Ferrario, Il Costume antico e moderno, Milano, 1824. Tom Dell' Evropa, colume quarto, tabola 90.«

Telovnik: škrlatast, pozneje baržunast, rožasto nadičen; gumbnic ni bilo; srebrni gumbi, na gosto našiti, so bili sprva debeli, pozneje drobni, ob njih ste bili našiti zlati vrvici, pod eno teh vrvic pa se je telovnik zapenjal z zaponkami. V poznejši dobi so imeli telovniki namesto vrvic gumbnice.

Hlače: črne, irhaste (pa tudi iz črno barvanega domačega platna) so segale skoro do pod pazduhe.

Jopič je bil suknen, kratek, modrikast; prvotno ni imel ne žepov, ne gumbov, zapenjali so ga z zaponkami (glej A. Schmidt: »Vaterländisches« v »Illyrisches Blatt«, l. 1843., št. 36), pozneje je imel prišite majhne srebrne gumbe (»Carniola«, leta 1844.). Pozimi so nosili bele ali rjave, bogato okrašene kožuhe.¹

Škornji: visoki nad kolena. V poletnem času so potegnili škornjice pod kolena, izpod hlač pa je bilo videti bele platnene spodnje hlače.

Ženske.

Peče² so nosile žene in dekleta po vsem Kranjskem, v različnih krajih različno zavezane. Dekleta v Ljubljani in ljubljanski okolici ter na Gorenjskem n. pr. so imele v tri ogle zganjene peče zavezane krog čela tako, da je vezen vogel prosto visel čez tilnik, ostala vogla pa so potegnile križema pod viseči vogel in ju zavezale vrhu glave v pentljo, ki so jo zvale »petelinčkov greben«³ (»petelinček«). Žene pa so jih imele zavezane okoli brade; vrhu glave je bil namesto grebena vozec z navzdol visečima koncema.

Posebno fine vrste blago za te peče je bil »perkal«, a v poznejši dobi, po letu 1865. nekako, so izdelovali peče tudi iz angleškega tulja.

Avbe⁴ so nosile le žene, na ženitovanju pa tudi nevesta in družica. Te sta imeli spredaj ali ob strani vrha (»kape«) na tenčici (belem blagu avbe) pritrjen majhen venček iz rožmarina, pa tudi iz suhih rož.

»Čelo« avbe iz črnega baržuna ali iz črne svile je bilo okrašeno z zlatim ploščnatim in visokim vezivom. Čelo je bilo okrog in okrog obrobjeno z ozikmi belimi čipkami ali s trdim belim blagom.

Čelo imenuje ljudstvo »form«.

Vrh avbe (lajselc) je bil v Ljubljani in ljubljanski okolici grebenast. Napravljen je iz belega, tanko nagubanega, finega, prosojnega

¹ Gl. A. Sič, Okraski na kožuhih.

² Glej Albert Sič: Narodne vezenine na Kranjskem, III. del.

³ Kolikor sem mogel dognati, so si začele peče vezati »na petelinček« šele okrog leta 1860., nekaj prej (a ne pred l. 1854.) ali nekaj let pozneje.

⁴ Glej »Ženski svet«, 1927, str. 85, Albert Sič: »Zlate avbe«.

blaga, ki je podložen s finim, gladkim rdečim perkalom ali taftom. Na zadnji strani avbe, spodaj, je bila pritrjena pentlja iz pisanega svilenega traka (vezi). Konca tega traka sta visela preko hrbta navzdol skoro do pasu.

Z a v i j a č e so nosile Gorenjke okrog Bohinja.

S r a j č n i k je bil iz finega perkala. Okrog vratu so bile nabrano prišite ozke čipke. Pod vratom je bil srajčnik zapet z malim belim gumbom, ali pa je bil zadrgnjen z belim trakom. Rokavi so bili široki. Z a p e s t j o je imel kaka dva prsta široke zapestnike (manšete), zapete z belim, pa tudi s srebrnim gumbom (torej ni puščal podlaktak golegal).

V poletnem času je bil srajčnik škroban. Rokavi so imeli položene, trdo polikane gube. Zapestniki so bili okrašeni z belimi vezeninami, ali pa so imeli prišite ozke čipke.

R u t a okrog vratu je bila svilena, rdeča ali rožasta, pa tudi bela (preje so bile zelo priljubljene rumene svilene rute). Na prsni sta se nje konca križala in bila vtaknjena pod predpasnik. V zimskem času je bila vidna izpod jopiča (spenzerja).

Rute so si kupovale po domačih prodajalnah. Mnogo pa jih je bilo vtihotapljenih iz Trsta, kamor so jih pripeljali ali iz Orienta ali z Beneškega. Rute z vtkanimi zlatimi rožami so nosile navadno le kmetice, meščankam niso bile priljubljene.

K r i l a so bila široka, sešita navadno iz treh pol temnomodrega sukna. Segala so do gležnjev. Spodaj so imela prišit za dlan širok črn baržunast pas. Izpod tega pasu je bilo videti le še obrobno vrvico. Tako pozimi. V poletnem času pa so nosile krila iz temnozelenega, vijoličastega, rjavega ali granatnordečega, volnenega blaga — tibeta in tudi iz kambrika. Bogatejše so imele krila iz težke svile. Poletna krila navadno niso imela spodaj nikakih našivov, pač pa so imela ozke robčke, ki so segali skoro do kolen.

M o d r c je bil (vsled vpliva empirskega sloga) kratek in prišit h krilu. Prikrojen je bil iz enakega blaga kakor krilo. Spredaj je bil nekoliko izrezan, tako nekako, kakor je izrezan srednje moški telovnik. Našivov ni imel nikakih. Pred letom 1840. prilično so nosile brokatast modrc, ki je bil spredaj tako globoko izrezan, da je segal pod prsa.¹ Ker so bile v blago vpletene zlate in srebrne niti, so imenovale te vrste modrc »zlat« ali »srebrn modrc«.

P r e d p a s n i k je bil po dve poli širok, črn, svilen ali volnen, tibetast, kake štiri prste krajši od krila. Okrog in okrog, torej ob straneh in spodaj, je imel prišite dva do tri prste široke tovarniške čipke.

¹ Glej sliko X., 5. (stoječa ženska).

Privezan je bil zadaj s tankima trakoma. S tema je bila obenem zadaj privezana tudi široka pentlja z dolgima, navzdol visečima koncema, ki sta bila le nekoliko krajša od krila. Po letu 1865. nekako pa so nosile ožje predpasnike.

Pred letom 1840. so nosile tudi bele, bogato vezene predpasnike.

Jopič (spenzer, imenovan po lordu Spencerju). V jesenskem in zimskem času so nosile ali jopič, ki je bil napravljen iz enakega blaga kakor krilo, ali pa tudi iz drugačnega blaga. Rokavi so bili široki in so se zoževali proti zapestju. Tu so bili zelo ozki, zapeti z zaponkami; ob robu so imeli prišite bele, ozke čipke, da ni bilo treba podobleči srajčnikov. Ob rami so bili nabrani. Okrog vratu je bil prišit za dlan širok, črn, baržunast vratnik. Te jopiče so zapenjale z zaponkami, prvotno spredaj navzkriž, pozneje pa od vratu naravnost doli. Ob bokih so imeli nekateri jopiči prišit kake tri prste širok črn baržunast pas, ki je bil zadaj — v sredi — nabran v nekako rožo (kokardo).

Spodnja krila so bila bela, škrobana, likana. Spodaj so bila okrašena s širokim vezanim robom, ali pa so imela prišite kake tri prste široke čipke. Takih kril so imele na sebi po tri in tudi po štiri. Pri hoji jih je bilo videti izpod gornjega krila; ker so bila škrobana, so prijetno šumela.

Nogavice so bile bele in gladke pletene. Tesno so se oprijemale nog.

Obutev. Pozimi so nosile črne, usnjate, precej visoke, zgoraj okrog in okrog ravno privezane čizme. Spredaj so bile gladke, torej brez kopic. Pete so bile srednje visoke in ne preozke.

Poleti so bile nekatere obute v nizke čevlje (šolne), ki so imeli spredaj v kotu zareze pritrjeno majhno črno svileno pentljo ali kokardo. Tudi to obuvalo je bilo brez drugih okraskov. Nekatere meščanke so v poznejši dobi nosile poleti tudi čevlje iz tankega črnega, atlazastega blaga (prunela).

Pas. Nekoliko pod boki so imele opasan kovinast, srebrn ali pozlačen pas (sklepanec). Pas prvotno ni imel za obesek navezanih pentelj; pentlje iz rožastih (ne narodnih) svilenih trakov so si začele privezovati šele v poznejši dobi. (Sprva so pa imele na pasu obešen nožiček, ki so ga uporabljale pri kuhinjskih opravilih).

Zlatnina. V uhljih so nosile ali zlate »murčke« ali pa zlate uhane z obeski. Nekatere so imele tudi murčke z obeski. Za navadno rabo so pri murčkih obeske lahko snele. Zaponk (brož) prvotno niso imele. V poznejši dobi šele so bogatejše nosile zlate zaponke in tudi medaljone na zlatih verižicah ali na baržunastih trakovih.

Frizura. Ker je treba pri narodni noši primerne frizure, naj omenim, da so imele lase spletene v široke kite po 5, 7, 11, da celo

po 15 stremenov. Zadaj, bolj proti tilniku, je bil v lase zataknjen rožen glavnik. Ljubljankam je bil priljubljen glavnik z vrezanimi priprostimi okraski ali gladek s širokim, otlim robom. Na kmetih so imele glavnike, v katere so bili za okrasek vdeleni majhni svetli gumbi. Krog glavnika so bile ovite kite. Spredej so imele lase počesane na prečo in so jih položile ob sencih preko uhelj, pač pa tako, da je bilo uhanе dobro videti.

Deklice so bile gologlave in so nosile kite, viseče po hrbtu.

Opisal sem tu na kratko nošo, ki je bila pri nas okrog leta 1848. najbolj priljubljena.

V zadnjih desetletjih se je za ženske udomačila

»ljubljska« narodna noša.

(Slika III.)

Bela skrobana peč a, zavezana z grebenom (»petelinom«) vrh glave.

Obleka je iz črne ali bakrenordeče svile.

Predpasnik (ne preširok) črn, svilen, obšit s črnimi svilenimi čipkami, zadaj zavezan v pentljo z dolgima trakoma.

Sklepanec s pentljo iz rožastega svilenega traka (ne narodna trobojnica).

Zlatnina: uhani, zapone, verižica za uro, nekatere imajo tudi zlato zapestnico.

Obuvalo: čišmi ali šolni.

Ljubljska narodna noša za moške je enaka gorenjski.

Dolenjke.

Metod Dolenc, Slov. ljudstvo na Dolenjskem pred dvemi, tremi stoletji. — Ljublj. Zvon 1922, 182: Če smo že omenili običajno zimsko pokrivalo moških — polhovko — naj dodamo še opazovanje iz naših zapisnikov, da je morala biti peč a kakor pokrivalo žensk kar vprek običajna. Vsaj za nedelje in praznike v toplejšem času si moramo misliti, da so ženske vseskozi nosile peč e. V zapisnikih čitamo na mnogih mestih o peč ah, da, celo to nam pričajo, da je nekoč ženska, od maše gredoč, hruške kradla, a lastnik ji je v dokaz, da jo je zalotil, vzel peč o in jo nesel h gorniku.¹ — Izmed blaga, ki je bilo priljubljeno za moško obleko, pa se ni izdelovalo v domačih krajih, naj po zapisnikih navedemo gorenjski »loden« in pa »karafijo«. Kaj je bilo slednje, iz zapisnikov ne zvmemo. (»Karafija« je bržkone potvorjeno ime starega mesta Veria v nekdanji Macedoniji — sedanji Grški, ki se je turško imenovalo Karaferia. Tu je nekdanj cvetela tekstilna industrija in ni izključeno, da je to blago ondotnega izvora. — Prip. pis.)

¹ Gornik — načelnik gorskega sodišča.

2. Bela Krajina.

(Slika IV.)

Moški.

pis moške narodne noše, ki mi ga je poslal gosp. nadučitelj Fran Lovšin na Vinici, priobčujem tu v celoti.

»Belokranjska moška narodna noša je bila po vsej Beli Krajini enaka.

Belokranjci so se pokrivali razen Poljancev s kriljakom (škriljak, škrlak) — klobukom.

Kriljak (izpeljana beseda od kriti) je bil črne barve, pravi klobuk-zajčak, s širokimi obodi (krajevci). Obod so vsled njegove širine držale kvišku tri sponke iz črnega traka, pritrjenega na štulo in na obod.

Novomeški klobučarji so jih prodajali na belokranjskih sejmih.

Poljanci niso nosili kriljakov, ampak rdečo čepico — enako oni Ličanov.

V poletnem času so nosili Belokranjci dolgo, skoro do kolen segajočo robačo (srajco) in široke bregeše (gače, hlače). Robačo so nosili vrhu bregeš.

Robačo in bregeše so šivale doma žene in dekleta iz domačega platna.

Čez pas so se moški prepasali z jermenom z zaponko, ali pa s čemerjem, t. j. z rdečim, pedenj in tudi širšim pasom iz usnja.

Čemer je bil zložen iz dveh delov, ki sta bila zgoraj in spodaj sešita v zev. Spredaj (zgoraj) je imel odprtino, skozi to je Belokranjec spravljal vanj denarnico, uro, nož i. dr. (Bregese so bile brez žepa.)

Čemerje so prodajali karlovški jermenarji na belokranjskih sejmih.

Za obuvalo so Belokranjecem služili čizmi na zaplet, redko tudi škornji in opanki. Revnejši sloji pa so nosili coklje celo k maši.

V čizme so obuvali bele volnene kopice, ki so jih ženske plele doma.

Pozimi so Belokranjci oblekli nad bregeše bele, ozke hlače iz domačega sukna, ki so se tesno prilegale nog. Spodaj ob meči so se zaškabile (zapenjale) s škabicami. Hlače so spodaj devali v

kopice. Kopice so pedenj visoko molele iz čišmov. Hlače so bile spredaj na stegnih popletene s temno modrim ali temno zelenim trakom v podobi dveh osmic, postavljenih navpično navzkriž. Tudi od boka po šivu hlačnic nizdol je bil prišit tak temno moder ali zelen trak.

Te, za obšiv porabne trakove, so tkali v Tribučah.

Lajb(e)k ali prsljuk (telovnik) je bil spredaj in zadaj iz domačega sukna, bele barve, ob robovih navadno obšit z modrimi ali zelenimi trakovi — obšivi. Zapenjal se je spredaj s škabicami.

Halja (suknja) je bila tudi iz domačega belega platna. Zapenjali so si jo z medenimi škabicami; imela je pokonci stoječ ovratnik. Tudi halja je bila obrobljena z modrimi ali zelenimi obšivi.

V hudi zimi so moški vrhu te že itak tople obleke oblekli še kratek kožuh z rokavi. Nekateri kožuhi so bili manj, drugi bolj vezeni.

Sukno so tkale ženske doma in ga dale stoparjem v stope. Zeleno, obeljeno, finejše sukno so imenovali habeno sukno. To sukno so navadno dobivali od drugod.

Domači krojači so šivali sukнено obleko, črnomaljski kožuharji pa kožuhe.

Imovitejši sloji so nosili haveloku podobne plašče, črne ali pa temnomodre barve, z veliko medeno zaponko. Ta plašč so zvali »k a p e n a k« ali »k a b a n i c a«. Te plašče so prinesli nemšk arji (krošnjari) iz Nemčije. Torej ne spadajo v narodno obleko.

Namesto dežnikov (takrat so bili dežniki v Belikrajini zelo redki) so nosili v Belikrajini iz šašike (bičevja) spletene plašče. Krog vratu so bili ti plašči trdo in gosto zvezani z dreto, da so bili trpežnejši in nepremočljivi. Segali so skoro do kolen. Te plašče (podobne kratki pelerini) so prodajali na sejmih Podbrežci. V deževnem vremenu so prišli Belokranjci celo k maši v teh plaščih, a so jih puščali zunaj cerkve kje pod streho bližnje hiše. Tam so puščali v poletnem času tudi svoje lesene coklje in šli so bos i k službi božji. Na potovanje so Belokranjci jemali svojo torbo. Torbo so obesili čez ramo, da jim je visela ob boku. V nji so nosili brašno, to je živež: kruh, suho (prekajeno) meso i. dr. Raznobarvne, večinoma rdeče torbe so izdelovali iz domače volne Priliščani. Torbni pokrovec so dičili rdeči ali modri štranjci.

Kruh, prekajena slanina in meso pa žejajo. Zato je Belokranjec vzal na potovanje tudi čutaro dobrega belokranjskega vina ali pa domače slivovke ali tropovice.

Čutare so izdelovali doma, navadno iz lipovine. Nekatere so umetno izdelane in izrezljane.

Da je bila to pristna belokranjska narodna noša, je dokazano že s tem, da so vse blago za obleko (tako surovino kot blago samo) dobivali in izdelovali doma. Domači so bili krojači, tkalci, jermenarji, kožuharji, šivilje (ženske sploh), vezilje itd. vse, vse je bilo v domačih narodnih rokah.

Vsa obleka je bila enostavna pri ženskah in pri moških, enostaven je bil kroj, enostavni so bili okraski, vse po izumu primitivnega naroda, vse iz primitivnih narodnih strojev, vse je bilo produkt domače narodne obrti.«

Ženske.

Belokranjska narodna noša je v obče enotna, bela, a se v posameznostih vendar razlikuje druga od druge tako, da se loči Poljanko od Žumberčanke, to zopet od Marindolke itd.

Prijatelj g. Fran Lovšin, nadučitelj na Vinici, ki pozna belokranjsko narodno nošo v vseh detajlih, mi piše:

»Pred 60. leti so nosile Belokranjice sploh le dvoje oblačil: r ó b a č o t. j. krilo na spodnjem životu in o p l e č j e (rokavce, ošpetelj) na zgornjem životu. To je bilo vse, kar je bilo na njih. Srajce niso nosile.

R ó b a č a je bila štiri pole široka, ob pasu nabrana v »n á b o r k e« (gube). Nosila se je na štiri prste širokih o p r t a h (naramnicah), ki so bili pritrjeni na širokem pasu, imenovanem o p l e č e k.

O p l e č j e (rokavci — bela jopica, podobna ošpetlju) je segalo malo čez pas, bilo je ohlapno, za vratom pa močno nabrano v naborke.

Poljanke in Vrhovke so ob vratu nosile (in nosijo še dandanes) širok, na ramah ležeč vratnik, ki je bil del oplečja. Vrhovke so ga imenovalе p e t r i č (e) k (najbrže (prtiček). Vse druge so nosile oplečje brez vratnika ali prtička.

Pozneje so na zgornjem životu podoblekle o š p e t e l j, narejen doma iz domačega platna, ali pa kupljeno platneno jopico — majico. (Ošpetelj je bil namesto srajce, nad njega so oblekle opleček.) Na spodnjem životu pa so podoblekle d o l e n k o (spodnje krilo), tkano iz domačega platna.

Ošpetelj in dolenka sta odpravila od robače oprte in opleček. Robača je bila poslej brez oplečka in brez oprt, podobna navadnemu krilu.

Dokler niso nosile dolenke in ošpetlja ali majice, je bila robača edino pokrivalo na spodnjem, a oplečje na zgornjem životu. Odslej pa je obstajala obleka Belokranjic iz štirih komadov: robače in oplečja kot zgornje, o š p e t l j a in d o l e n k e kot spodnje obleke.

Spredaj so si opasale kratek, srednje širok bel, vezen z astor (predpasnik).

Pripomniti je, da so Belokranjice (razen Poljank in Vrhovk, ki so nosile vratnik ali prtiček) svoje oplečje okrašale z raznimi vezeninami (glej A. Sič, Narodne vezenine na Kranjskem, II. del). V okolici Vinice, Dragatuša in Adlešič so si okrašale z vezeninami tudi zastor in róbačo.

Vse Belokranjice, razun onih okrog Vinice, Dragatuša in Adlešič, so svojo obleko grohale (krišpale, nagubale).

Pas. Okrog pasa so nosile tkanico, t. j. štiri prste širok, dolg pas. Tkanica je bila navadno dvobarvna, po sredi rdeča, ob krajih črna. Opasale so se s tkanico dva do trikrat okoli pasu. Pri Vrhovkah in pri Poljankah je visela tkanica zadaj do konca robače, a viseči del ni bil več tkan, marveč je imel proste niti — »stranjce«.¹

Tkanice so tkale domače tkaničarke okrog Adlešič, Preloke in Prilišča.

Ženske okrog Vinice, Dragatuša in Adlešič so nosile oplečje opasano pod tkanico. Pri njih je bila tkanica vidna. Poljanke in Vrhovke so nosile oplečje neprepasano, tkanica se okrog pasu ni videla, je visela le zadaj navzdol.«

Konec takega pasa je visel zadaj po krilu tudi ženskam v Metliki in okolici, le da je bil črne barve, zato so ga tudi zlobni jeziki imenovali »črni rep«. »Novice« z dne 3. grudna 1879, št. 49, vsebujejo humorističen članek »Kako so Belim Kranjicam bili zatrti »črni repi«, spisal ga je J. Navratil. V tem članku opisuje pisec trud, ki si ga je prizadejal sloveči Baraga (prišel je leta 1828. iz Šmartnega v Metliko »duš past«), da bi odpravil »črne repe«. Vsi njegovi zadevni cerkveni govori niso nič pomagali. Ženske so vedno le še prihajale z repi k službi božji. Na pomoč pa mu je prihitel hudomušni sodnik F. G. iz Krupe. Ta je neko nedeljo pred mašo povabil vaše fante v krčmo, kjer jih je napojil in jih našuntal, da so med službo božjo zvezali kar tri ženske z »repi« skupaj. Po maši so hotele oditi iz cerkve, a niso mogle, dokler si niso repov odrezale, ker jih sicer ni bilo mogoče razvozljati. Od tedaj so Metličanke nošo »repov« opustile.

Obutev. Čevlje so imele »nazaplete« (torej čizme). Revnejše so nosile lipove coklje, ki so bile izdelane doma, ali pa so si na Hrvaškem kupile opanke.

¹ Štrekelj, Prinos k poznavanju tujih besed v slovenščini. Letopis Matice Slovenske 1896, 141: cimos, cimus, spol moški, ženski pas iz fabriškega sukna, kakor ga nosijo Bele Kranjice — iz beneškega cimozza, Tuhsaum.

Z a b u n e c. V zimskem času so nosile ženske zabunec, t. j. dolga, neokrašena halja iz domačega sukna, brez rokavov. Brez rokavov je bil zato, ker bi rokavi ovirali pridne ženske roke pri delu. Bogatejše ženske, katerim ni bilo treba opravljati mnogo dela, so nosile zabunce tudi z rokavi. — Zabunce so šivali domači krojači.

Razen zabuncev so nosile Belokranjice tudi **k o ž u h e**, navadno brez rokavov, premožnejše pa z rokavi, a tudi te le redko. Kožuhe so šivali in kože strojili črnomaljski kožuharji.

N o g a v i c e (»hlačice«) so si pletle doma iz domače volne, bile so bele ali pisane. Izgotovljene nogavice so dale potem stoparju v stope, da so bile mehkejše. (Stoparji so bili v Špeharjih.) — Prav tako so dale v stope belo sukno, ki so ga prele in tkale iz domače volne.

N a k i t. Okrog vratu so nosile le dekleta in mlade žene bele in rdeče steklene koralde. Po prsih, privezan izza vrata, pa jih je krasil »džundž« ali »r o g a š (e)« temnordeče barve. Rogašec je po barvi in po obleki enak rdečim koralom.

Žene s Poljan, z Vrha in iz Semiča so nosile na prsih igle.

P o k r i v a l o. Na glavi so nosile pečo ali pečico. Pečica je bila manjša od peče in navadno brez rože. A nekatere pečice so imele tudi vezeno rožo. Pečica je bila vsakdanje pokrivalo, pokrivalo za delo, namesto sedanjega robca. Zavezala si jo je pod brado. Peča, ki so jo nosile le ob praznikih, je imela veliko vezeno rožo. Vezala si je pečo izpod brade na temenu glave.

Peče so nosile rimokatoličanke in pravoslavne.

Rimokatoličanke, žene in devojke, so svoje kite nosile trdo spletene, nizko na tilniku povezane v svitek ali pa v obliki polumeseca.

Pravoslavne Bojančice in unijatke Žumberčanke pa so nosile kite viseče prosto navzdol.

Devojki so visele kite po hrbtišču, ženi pa spredaj po prsih. Pravoslavne žene so svoje kite nakitile s srebrnim, bogatejše tudi s preluknjanim zlatim denarjem. Devojke svojih kit niso nakitile. Belokranjske rimokatoliške devojke so bile tudi brez nakita.

Nakit je bil znak žene in ženske zvestobe, nosile so ga le žene.

V Beli Krajini poznamo šest različnih takih nakitov: poljanski **p o c e l j** — **p (e) c e l j**, vrhovska **j u g l a**, viniški **g l a v n i r u b e c**, adlešička **j a v b a** in podzemeljsko **metliška j a l b a**, ter semiško **doblški p u n t e k** (Hrvati imenujejo **j a l b e** — **p o c u l i c e**.)

Da je tak nakit lepše stal na glavi, so vpletale Belokranjice v kite takozvane »**v p l e t k e**« ali »**n a v e z**« ali tudi »**m a m e z**«. Vpletki so bili ali navadno predivo, ali pa rdeče pobarvane prejine niti. Kite, v katerih so bili vpleteni »vpletki«, so pritrdile s koščeno iglo, ki so jo zvale »**š i l j a k**«.

Čez teme na tilnik so si privezale gladko počesane lase, z razgrebico po sredini, z ozko porto »parto«, navadno rdeče barve, okrašeno s ponarejenimi biseri. (XI., slika 7.)

Žumberčanke unijatke nosijo tudi v praznikih in ob svečanostih rdeče kapice. (Rdeče kapice so nosili v prejšnjih časih Poljanci moški, drugi Belokranjci pa »škriljake« — klobuke.)

Poljanski pocelj je bila stožcu podobna, iz domačega platna narejena kapica. Pocelj je imel klekljano čelo, »furm«. (XI., slika 1.)

Poljanski »pocelj« so nosile tudi Kočevarice, najbrže ponemčene Slovenke.

Vrhovska jugla je bila okrogla mrežasta kapica (kot jo imajo majhni dojenčki), vrhu nje je bil »poplet«. V to kapico, »juglo«, so povezale svoje kite. Jugle so bile bele in črne. (XI., slika 2.)

Vrhovsko »juglo« so nosile po nekod po vrhovskem kotaru in videl sem jo tudi pri rimokatoličankah v sredi Žumberka.

Viniški glavni robec je obstojal iz rdeče tkanine in je imel spodaj bombaževe »štranjce« (resice). Štranjce so bile bele barve. Glavni robec so si privezavale pod kite. (XI., slika 3.)

Viniški glavni robec se razprostira od Črnomlja daleč v Liko do Otočca in Gospiča.

Adlešička javba je bila okrogle oblike, iz domačega platna, rdeče in modro vezena, spredaj pa je imela vklinjene pletene čipke. (XI., slika 4.)

Adlešička »javba« je izrecno adlešičkega značaja ter ima na sebi nekaj slovaškega.

Podzemeljsko metliška jalba je bila najlepša in njen »furm« umetno vezen — raličan. Narejena je bila iz domačega platna. Spredaj so bile našite čipke, ki so padale po temenu glave do čela. »Furm« je bil navadno črno raličan. Jalba je po mojem mnenju pristno slovenski znak z raličanim vezenjem. (XI., slika 5.)

Semiško dobliški punttek je kolobar iz rdečega bombaža in je pritrjen okoli kit s koščeno iglo, zvano »šiljak«. »Puntek« so nosile žene le v semiško dobliškem kraju, drugod ga nisem opazil. Mogoče kje v Istri in na Goriškem. (XI., slika 6.)

Te insignije žene in ženske zvestobe so pripeli mladi nevesti, ki so ji sneli z glave svatovski venec, predno se je s svojim ženinom odtegnila svatovski družbi.

Nevesta -devojka je bila na ta način zasnašena, postala je sinova žena, v družini pa sinaha.

Žal, da je vse to v Beli Krajini izumrlo. Le zelo stare žene se še o vsem tem spominjajo, saj so tudi one odložile z glave vse znake

zvestobe slovenske žene in položile spomine mladih, lepih, gotovo najlepših dni svojega življenja v škrinje in omare.«

(Podroben opis in vzorci belokranjskih vezenin, kakor tudi slike oplečja in viniškega glavnega robca se nahajajo v II. delu moje zbirke »Narodne vezenine na Kranjskem«. Ta zbirka se dobiva po vseh naših knjigarnah.)

Narodno nošo Belokranjic opisuje tudi Vatroslav Holz v »Slov. Narodu« z dne 24. novembra 1893, št. 270, pod naslovom »Potovanje križem domovine«. — »V Metliki:

Mlada Žumberčanka, deklica (Žumberčani prebivajo vzhodno med Gorjanci in Metliko).

Na glavi ima rdečo kapico, lase spletene v eno kito, viseče njej po hrbtu z vpletki (vpleteni denar, svetinje, školjke itd.), okoli vrata ima džerdan iz steklenih korald. Na vitkem životu košuljo (srajco) in skuto (janko) pisano prepasano, spodaj pregačo (zastor), črno ali pisano, na nogah čarape (nogavice) in opanke. V novejšem času nosi tudi čiznice. Pozimi nosi kožuh.

Žumberčanka, žena je enako oblečena, le lase ima spletene v dve kiti, katere nosi na prsih; na glavi ji pahlja bela, pri prav mladih ženah tudi ob robu pisana peča, ki je ob sencih pripeta za lase.

Marindolka ima zvezano belo pečo na glavi, dve kiti las na prsih z dragimi vpletki, košuljo in skuto, mali zobun (gilet), tkanico (pas) z zlatom in srebrom prešito, pregačo z velikimi resami (franžami), čarape, opanke. Po zimi nosi velik zobun in včasih torbo, visečo na rami. V Marindolu se nosijo žene in dekleta (devojke) enako.

Bojanke¹ v črnomaljskem okraju imajo isto nošo kot Marindolke.

¹ Izlet na Bojance. (Belokranjska slika, načrtal —ć.) Slov. Narod 12. XI. 1888, 260:

»Žal, da pri moških, posebno pri mlajših gine narodna noša in se že deloma oblačijo s črnim kupljenim suknom po kroju drugih Kranjcev. Nasprotno pa si je ohranilo ženstvo povsem prvotno nošo, ki se sme prištevati najlepšim ženskim narodnim nošam slovanskim. — Noge v bele ali rdeče nogavice obute tiče jim v nizkih, čarape imenovanih, z bujno barvenimi vezeninami in zlatimi niti pretkanih obuvalih. Kratko krilo iz domačega dvoveznega ubeljenega platna pokriva spredaj iz črne kozlove dlake tkan in z dolgimi dlačnimi franžami obrobjen predpasnik, ki je po sredi bogato okrašen z bujno barvenimi in zlatimi vezeninami. Kratek telovnik iz črnega sukna in po prsih z zlatimi vrvicami prepleten, spenja krog ledij skupaj kake tri prste širok, z bujnimi vezeninami in vrvicami opisan, na dolenjem robu okrog in okrog s starimi dvajsetnicami ali tolarji gosto našit pas. — Izpod belega, s čepico zavezanega robca padajo gosti, gladko preko čela in čez uhalo počesani,

Pas imenujejo k a n i č a k, pečo — p o v e z a č o. Okrog vratu nosijo »d ž i n d ž a r« (džundž).«

O U s k o k i h na Kranjskem čitamo v »G l a s n i k u« leta 1866., stran 14:

»Starejša ženska je imela na glavi belo pečo, po robih z rdečimi in zelenimi nitmi prešito, spredaj (po prsih) na obeh straneh pa jej je visela po ena kita s koraldami prepletena. Obe kiti lepih črnih las ste jej bingljali izpod peče.

Prepasana je bila z rdečim pasom, izpod njega je pa mahal na sprednji strani čudno narejen pisan volnat zastor, ki mu pravijo ti ljudje pregača. Bela srajca jej je imela spred tako široke rokave, da je bilo videti rok do komolca, bila je pod vratom pisano prešita, ter jej je segala do kolen. Vrh dolge srajce ni imela drugega oblačila, razen pregače pa pasa. Pozimi nosijo žene — nekatere tudi po leti — belo suknjo (zobun). Od kolen do »postolov« (čevljev) so se jej pa videle višnjeve suknene tesne hlačice. Zato jašejo te ženske prav po moški. Res sem znal neko bogato, ki je prijahavala v Metliko na konji kakor kak možak.

Mlajša ženska se je nosila ravno tako kakor starejša, samo da jej je štrlela na glavi namesto peče — rdeča okrogla kapica, in da jej je mahala zadej (po hrbtu) le ena kita z vpletenimi biseri in morskimi koraldami, kakoršnih sicer pri nas ni videti. Tako se nosijo dekličiči pri teh ljudeh. Rdeča kapica na ženski glavi je znamenje deviško in loči dekliče od žen.«

kakor krtov kožuh svetločrni, v dve kiti spleteni lasje, — pri devojkah po hrbtu, pri ženah pa po prsih. Pri devojkah upleteni so v kite rdeči trakovi, pri ženah pa črni s tolarji in starimi dvajseticami do pasa segajoči jermeni. Okrog vratu opleta se svetla ovratnica, na kateri vise po prsih umetno kovani križevci in šmarni tolarji, ki so pri premožnejših na debelo pozlačeni, kakor se tudi sploh po lišpu in dragocenosti obleke lahko sodi na večjo ali manjšo imovitost dotične rodbine. Obleka in lišp bogate Bojanke se sme ceniti do sto forintov. — Znamenito je, da si izdelujejo vso obleko in vezenine Bojanke same, ki kažejo veliko spretnost in so v obče jako pridne ženske, kajti celo med potom na trg ali po drugih opravkih pridno pleto nogavice ali vezljajo našitke.«

3. Bivše Štajersko.

(Slika V.)

Moški.

članku: »Noša štajerskih Slovencev« — »Zora« leta 1876., stran 73 — piše profesor Janko Pajk:

»Klobuk je iz navadne ali zajčje klobučevine ter ima okrog štule ozek trak ali vrvico. Pri Pohorcih pa je trak zelo širok, zelene, črne ali modre barve.

Pozimi nosijo tudi čepice (kape): čamre, kučme iz polhovih, ovčjih ali lisičjih kož.

Na ptujskem polju in po nekaterih drugih krajih nosijo tudi poleti pod klobukom dolge, pisane čepice, s čopom na koncu, ki jim vise po hrbtu.

V starodavnih časih pa so se na gostijah in drugih pojedinah ponašali z zeleno baržunasto čepico.

Srajca (sračica, robača, rubača) je iz domačega platna.

Telovnik je rdeč, z eno vrsto srebrnih ali rumenih kroglikastih gumbov; nosijo ga na ptujskem polju, pri Rogatcu, Šoštanju i. dr. (Nosili so ga tudi po Gorenjskem in je znak starejše slovenske noše.)

V Pohorju, po Savinjski dolini in v Zgornji Radgoni ter dalje za ogrsko in hrvatsko mejo imajo telovnike pošite z vrvicami. Tudi to pošivanje je znak starejše slovenske noše.

Jopič (kamžola, pruštof) sega malo pod ledja, ima položen, pri starejših stoječ, moder, suknen vratnik (na Pohorskem je narejen iz raševine, t. j. sukno iz ovčje volne in preje ali pa iz finejšega sukna). Nosijo pa tudi jankar, ki je lažji od jopiča in nima ne podloge, ne ovratnika.

Blizu ogrske meje nosijo »čoha«, to je nekoliko daljši jopič, narejen iz belega ali modrega sukna. (Čoha je prav taka kakor jopič Belih Kranjcev.)

Pozimi nosi kmet črn, bel ali rjav kožuh ali pa dolgo, sivo suktnjo (»burnus«), ki pa že spada k novejši noši.

Hlače so bile prvotno irhaste in so jih nosili le še starejši ljudje na ptujskem polju, v Rogatcu, za Sotlo, pod Pohorjem, pa tudi drugod.

Nosili so jih v čevljih, ki so segali nad kolena. Od Radgone dalje na meji, kakor tudi na Ogrskem Slovenskem, pa so nosili nekoliko daljše hlače, ki so jih devali v škornje, ki so segali do kolen, imenovali so jih »hlače za saré«, t. j. hlače v škornjih.

Platnenim dolgim hlačam pravijo okoli Radgone do Ormoža »bregušek«, drugod »bergesek« (od lat. bracca; Furlani jim pravijo »bergesiš«). Široke platnene hlače imenujejo Štajerci za Sotlo in v Poljskavi »bize«.

Po južni strani Pohorja nosijo fantje sive suknene hlače z zelnimi všivi ob straneh. Okoli Slovenjgradca in pri Jarenini nosijo kratke hlače — prava gorska noša. Sploh so na Štajerskem dolge hlače najbolj v navadi.

Okoli pasu so nekdam nosili usnjate pase (»pojase«) za denar.

Ogrinjali so se stari in mladi, pozimi in poleti v svetlomodre suknene plašče.

Blizu ogrske meje nosijo vrh obleke gabane, képenjke, ki so tudi neke vrste plašči.

Pri irhastih hlačah so nosili včasih nad kolena segajoče škornje, včasih pa nižje, ki so segali le pod kolena. Pri dolgih hlačah so nosili navadne čevlje. V Marenbergu nosijo coklje tudi ob nedeljah, ko gredo k maši, a jih puste zunaj cerkve, v cerkev pa gredo v nogavicah (to spominja na šego mohamedancev).

S tem opisom se vjema tudi opis Mateja Slekovca v knjigi: »Župnija Sv. Lovrenca na Dravskem polju«, stran 30.

O Panonskih Slovencih piše Iv. Lapajne v »Zgodovini štajerskih Slovencev«, stran 237:

»Panonski Slovenci (sosedje ogrskih Slovencev in Hrvatov, se verno od Drave do Mure proti Ogrski) so nosili poleti široke platnene hlače (breguše) in široko srajco (robačo). Čez ramo so si obešali torbo (kanjer).

Pozimi in ob deževnem vremenu so nosili dolge in kratke kožuhe, čohne (daljše jopiče), gabane in gabanice (plašče).

Za obutev so imeli začetkoma opanke, pozneje čevlje in škornje.

Na glavi so nosili kosmate kape.

V začetku 18. veka so Slovenci ob ogrski meji imeli razen platnenih oblačil, suknje, kožuhe, gabane, kape, kosmate rokavice, čevlje, čizme, rdeče predpasnike, hlače in tudi že klobuke.

O starih nošah, zlasti o klobukih pripoveduje loška kronika, spisana po Ripšlu, takole:

»Moški so nosili svoje dni črne klobuke s širokimi kraji in z baržunastim trakom, zapetim s srebrno zapono. Nov je bil takrat, ko je šel 12letni fantič k birmi. Starši so mu takoj kupili tako velik klobuk, kot za odraslega moža, češ, saj mu bo glava vsak dan debelejša. Zato mu je glava zvonila po klobuku in če bi mu krajevci ne sloneli na pol na tilniku, na pol na ramah, bi dečko ne videl izpod njega. Od birme do ženitve je prišel klobuk dečku na glavo le ob največjih praznikih in šele tedaj, ko je šel v cerkev. Torej je bil na dan poroke še tak kot nov. Zato je trpel celega pol stoletja. Kadar je osivela gospodarjeva glava, je postala tudi klobukova dlaka rjavkasta. V jeseni, kadar je deževalo, sta se pokrila z njim vnučič ali vnučica, ko sta šla krave past; služil jima je namesto dežnika. Naposled, ko ni bil več za rabo, so ga poveznili na glavo strašilu v koruzi.

Lase so imeli moški ostrižene na kratko, le nad tilnikom in nad čelom so bili daljši in so izgledali kot venec. Čelo je bilo do polovice pokrito s tem vencem.«

Prof. F. Kovačič: »T r g S r e d i š č e«, str. 11.:

»Svoje dni so možje nosili pozimi in ob slovesnih prilikah dolge suk n je iz modrega sukna, kakršne so se še deloma ohranile na Dravskem polju. Imenovali so jih »k e p e n k e« (madžarsko köpönyeg, plašč). H l a č e so nosili le pozimi in sicer v prejšnjih časih iz barvanega domačega platna, katero je pozneje izpodrinilo kupljeno blago; v poletnem času so nosili le »b r e g u š e« (kratke hlače) in srajco (robačo) iz domačega platna, povrh pa t e l o v n i k. Tako opravljeni so hodili ob nedeljah in praznikih tudi v cerkev. Ob slabem vremenu so nosili dolge ali kratke »č o h e« (nekoliko daljše jopice, s kukulico (kapuco), ki so nadomeščale dežnik. Dežnikov dolgo časa niso poznali (leta 1808. jih v Središču še niso imeli).

Č e v l j i so bili poleti le eni pri hiši, te sta nosila gospodar ali gospodinja, vsi drugi so hodili bosí — tudi v cerkev.«

Ženske.

V članku »N o š a š t a j e r s k i h S l o v e n c e v« — »Z o r a«, leta 1876., št. 83. — piše prof. Janko Pajk:

»Pravo glavno pokrivalo slovenske kmetice je bela peč a, obrobljena s finimi čipkami. Zavezana je bila svojčas po kranjski šegi, z grebenčki (petelinom) vrh glave, tako n. pr. v Savinjski dolini. Peča je bila še nedavno karakteristična za slovensko narodno nošo. Kjer gine peč a, gine tudi narodnost slovenska, zato je po štajerskih mestih, kjer se je slovenski živel ponemčeval, peč a izginila ali vsaj

postala redka, tako n. pr. okoli Marenberga, Radgone, Slovenjgradca in Maribora. Okoli Radgone jo nosijo le še stare ženice. Ob južnem boku Pohorja imenujejo pečo »a dro« ali »a d r i c o«. ¹ Poleg peče nosijo ženske prtene, volnene in svilene glavne robce.

V Zgornji Ložnici pri Slov. Bistrici nosijo tudi avbe, a le po redko. Okolo Slovenjgradca se vidijo pri ženskah tudi klobuki (po koroški šegi). Nekdaj so nosile ženske tudi slamnate, ploščnate, široke klobuke z dolgimi, zelenimi svilenimi trakovi, sedaj teh po krival ne nosijo več.

Modrc je prišit krilu (kitlji, kladu) in je iz istega blaga kot krilo. Svojčas so imele modrce iz drugega blaga in so bili po šivih obrobljeni z barvanimi trakovi.

Robci so bombažasti ali svileni. Ogrnejo si jih okoli vratu, vogala pa se na prsih križata. »S samo strajco si štajerska Slovenka ne pokriva prs.«

Jopa sega do pasa in je sukнена, svilena ali tudi baržunasta. Rokavi so bili prvotno široki, za pestjo pa tesni. Nekatero jope so imele položen vratnik, nekatere so bile brez njega. Na prsih je bila jopa gosto nagubana ter na razne načine prešita. Svojčas so nosile, kakor Kranjice, dolge jope, podložene z rdečim blagom, pozneje pa »kočemajke« (okoli Slov. Bistrice so jih imenovala »kvaternice«).

Pozimi so oblečene v dolge ali kratke kožuhe.

Krila so pozneje imenovala »kiklje« ali »janke«. Pred kakimi 70 ali več leti so bila krila narejena sploh le iz domačega platna, danes je takih videti le še po Pohorju. Navadno so krila iz modrega, bombažastega blaga.

Spodnjih kril so na Pohorju nosile včasih oblečenih po deset in tudi dvanajst, ker so ljubile košatost, povprečno pa jih imajo po pet do šest.

Pas (»veriga«) je kovinast; prepasane pa so tudi s trakovi.

Predpasnik (predprt) je bil prvotno širok, zlasti ob kranjski meji. Narejen je bil iz modrega bombažastega blaga, a za praznike je bil tudi drugih barv in je bil volnen ali svilen. Ob košnji, žetvi, trgatvi itd. pa nosijo še sedaj bele predpasnike iz domačega platna. Čist, bel predpasnik je ponos prave Slovenke, kakor je sploh čistost in snažnost v obleki lepa nje lastnost. »Kjer se tak bel predpasnik ne vidi, tam slovenska narodnost in slovenski čut ni več béden, tam je že narod od nemške »kulture« oblizan. Zato proti nemškim mejam

¹ Pleteršnik: ádra, der Fetzen, ein weißes Kopftuch, prim. nem. Hader; dem. ádrice. V gornjeradgonskem okraju imenujejo vsako žensko glavno ruto »(h)adrc«.

ne vidiš več one blagodejne čistote, rekel bi, bele bleskobe predprtne, ki vlada po neoskrunjenih in čisto slovenskih krajih.«

Nogavice nosijo krog Radgone pozimi modre, poleti pa bele.

Obuvalo. Ženske so nosile svojčas škornje, čizme, pa tudi opanke (punčuhe, vezanke). Krog Radgone nosijo opanke le mlajše, starejše pa škornje. Po mnogih krajih nosijo šolne (papuče), kakor na pr. okoli Rogatca in Maribora. Za narodno nošo pa imajo coklje po onih krajih, kjer jih nosijo tudi moški, tako n. pr. na Pohorju in v Marenbergu, ki ga zato imenujejo »cokelburg«.

Okoli Središča in proti Ljutomeru¹ pa na Prekmurškem sta viseli dekletom po hrbtu dve kiti; omožene so si zvijale kite v kukmo in jo pokrivala z belo kapico. Na Prekmurškem se ta razlika še sedaj lahko vidi. Da se je devica od omožene svoje dni tudi po Štajerskem spoznala po kitah, je razvidno iz Modrinjakove pesmi, št. 26:

»Moža nemrem dobiti —
Oh! kaj bode z mene?
Kite moram nositi,
oh, nesrečno breme!«

O Ščavničarjih, Ljutomerčanih, Podravcih, Haložanih in Pesničarjih poroča Franc Krašovec v »Novicah« leta 1852. v dopisu iz Ormoža, ko so v Jeruzalemu sredi ljutomerskih goric dne 25. in 26. julija 1852 obhajali 200letnico dozidavanja Marijine cerkve:

»Iz desetih bližnjih župnij je prišlo v slovesnem sprevedu 12.000 Slovencev v narodnih nošah...

...Prebivalci Murskega polja so imeli svetle čizme, tenke, bele, široke breguše, kratko robačo, lep pisan prslik (telovnik), sukнено jopo čez ramo; za visokim klobukom pa so imeli šopek cvetic. Starejši moške iz teh krajev so prišli v kožuhih. Podravci, Haložani in Pesničarji so imeli daljše breguše in tudi daljše prepasane robače, rdeče in modre prslike. Nekteri nosijo tudi v poletnem času moder meten (plašč). Bolj postarni so nosili dolge bele kožuhe, pa rdeče premaste kanjere ali torbe.«

V »Novicah« (leta 1848., stran 173) čitamo kratek opis: »Slovenska obleka pravih Pésničarjev na Štajerskem«:

¹ Glej Slovenske večernice, 45. zvezek, 1891, str. 87 — »Narodne šege« popisal Josip Karba: popis moške in ženske noše krog Ljutomera.

Moški nosijo poleti zeleno, žametastvo kapo, zadej z velikim grebenom, pozimi zelen ali moder suknen čamer (kučmo) s kosmatimi okrajki, ki se dajo zavihati čez ušesa. Hlače (bize, behete ali dolanjščice) iz domačega platna, ne preveč široke, »segajo veliko niže kolen«. Vrh biz nosi robáčo ali sra kico (srajco) iz dom. platna, dolgo skoraj do kolen. (Sčavničar pa ima zelo kratko robačo, »bi rekel do pasa«). Prepasan je s širokim, rdečim pasom (pojasem). »Nad robáčo nosi pozimi in ob nedeljah rdeč telovnik ali kamižolo (Weste), zelo kratko, da se pojas lepše vidi.« Plašč, moder, suknen, nosi poleti in pozimi, ker nima drugega jopiča. Kar je Sčavničarju črn kožuh, je Pesničarju modri plašč.

Ženske. »Na glavi nosijo ženske bele peče. Modra, sukнена janka (krilo) ima rdeče, debele robove. Škornji z visokimi lesenimi podpetki; v šivih so všiti rdeči, debeli sukneni robovi.«

»Dekleta nosijo večidel čizme, nekatere tudi vezivne šolne, kratke, kot sneg bele rokavce, okolo vratu in čez prsi zal, svilen robec, na glavi belo pečo, pisano janjko, s črnim predprtom iz tibeta; nekatere imajo poletčeno (poletno) obleko narejeno iz platna. V rokah nosijo robec.«

O panonskih Slovenkah piše Ivan Lapajne v »Politični in kulturni zgodovini štajerskih Slovencev« na strani 237:

»...Panonski Slovenci, t. j. tisti, ki so bivali v soseščini ogrskih Slovencev (in Hrvatov), so ostali pri svoji narodni obleki... Ženske so nosile platnena krila (janjke), rokavce ali polusrajce; pa tudi po vsem telesu so nosile platneno obleko. Kratke šohe (daljše jopiče) ali gabanice (plašč) so tudi ženske pozimi nosile. Za obutev so imeli začetkoma opanke, kasneje čevlje in škornje. Na glavi so ženske navadno nosile bele peče.

Kako so se Slovenci ob ogrski meji v začetku 18. stoletja nosili, razvidimo iz popisov oblačil, katera so jim Kruci (neke vrste ogrski boljševiki, a iz 16. veka) pokradli in poropali. Tu najdemo zapisano, da so razen platnenih oblačil nosile ženske modra krila (janjke), kožuhe, peče, prepase, čevlje in čizme.«

Iz krajepisa in zgodovine prof. Fr. Kovačiča: »Trg Središčec« (ob ogrski meji) stran 12, posnemamo:

»Ženska obleka je bila vsa iz domačega platna, kar je bilo za žensko častno, kakor pravi star pregovor: »Le tako dekcle kaj velja, ki gyant z domače preje ma.« Nosile so janjko, zgoraj jopič, na glavi

pa pečo, vse iz domačega platna. Le tržanke so nosile peče iz tankega (kupljenega) šleskega platna, vse drugo pa, kar so si same napredle. Ženska noša je bila po priliki taka, kakor je še sedaj videti pri Zagorkah na Hrvatskem. Posebno ob nedeljah jih je bilo lepo videti, ko so šle v cerkev bele kakor labodi z lepo polikanimi janjkami. Likale so si obleko — ne z železom, ampak z »globanjami«, namreč z gladkim lesom, ki ga je obdelal strugar«...

Iz raznih štajerskih slovenskih narodnih pesmi (dr. Josip P a j k : »Črtice«, stran 120), ki omenjajo narodno nošo, posnemamo, da so nosile štajerske Slovenke: tenke rokavce, »guzano« (t. j. nabrano, pisano, tudi svileni janjko), čizme, pečo, suktnjo, v laseh včasih po tri parte (šaplje) in navezane »žnore« ter »panteljne«, šolničke rdeče, svilen »furtoh«, »štrikane štumfe«, rdeč nádrinjak (modrc), robačo (krilo).

V narodni pesmi »Oděvanje ljubice« se našteva obleka dekleta z Murskega polja takole: »štunfeci, šolnjici, robčici, furtošec, rokavci, pečica, janjčica«. (Iz Vrazove zapuščine, I. zv. št. 7.)

V pohorski narodni pesmi so navedeni: škornci, štunfeci, srajca in kapica; nevestina obleka pa sestoji iz suktnje, krila, rokavcev, črevljev; na glavi ima trake.

4. Prekmurje.¹

(Prej ogrski Slovenci.)

(Slika VI.)

Moški.

Hlače, zelo široke, iz domačega platna; ob šivu na zunanji strani hlačnic so všiti modri ali rdeči prameni.

Srajca iz belega domačega platna ima položen vratnik in široke rokave; na prsih je nabrana v podolžne gube; oblačili so jo čez hlače. Čez srajco so se prepasali z usnjatim pasom; za pas so vtikali mošnjiček za tobak, ki je bil okrašen z raznobarnimi trakovi.

Telovnik, baržunast, temno zelen ali črn z rožicami ali barvanimi pikicami, dvojna vrsta srebrnih gumbov.

Jopič, suknen, moder ali zelenkast; nosili so tudi dolge sukne.

Obuvalo: škornji, visoki do kolen, obuti pod hlačnicami, pri gležnjih nagubani; poleti so nosili tudi opanke.

Pokrivalo: črna, sukнена čepica z lepo zaponko ob strani, za njo pa zataknjen šopek cvetic.

Zenske.

Krilo iz finega volnenega blaga, široko, podolžno nagubano, rdeče barve, sega nad členke.

Modrc, prišit h krilu, je iz istega blaga kot krilo, pa tudi iz drugačnega; po šivih je bil pošit z drugobarvnimi trakovi.

Predpasnik, črn, precej dolg, obšit s črnimi čipkami, zadaj pentlja z dolgima trakoma.

Rokavci iz belega domačega platna, spredaj nabrani, kakor moška srajca, pod vratom zapeti z zlato zaponko; rokavi široki, zadrgnjeni z rdečim trakom. Preko prs so nosile rožaste rute.

Lasje, počesani na prečo, spleteni v kite. Deklicam so visele kite po hrbtu navzdol; na koncih kit so si navezali rdečo pentljo ali

¹ To nošo mi je opisala č. sestra Valburga iz ljubljanskega Marijanišča, ki je doma iz Beltincev pri Murski Soboti.

barvane trakove. Preko temena so si navezale črn baržunast trak, okrašen z raznobarvnimi steklenimi biseri. Žene so nosile bele peče.

Nogavice, bele.

Obuvalo: škornji, v členkih nagubani v goste gube.

V »Slovenskem Glasniku« iz l. 1863. na strani 114., pod naslovom »Slovenčina Ogrskem«, čitamo tale opis:

Moški.

»Fantje nosijo pozimi kapo ali pa okrogel in nizek klobuk, modre hlače, suknen telovnik in »dolmana« (huzarsko suktnjo). Nanj oblečejo »čoh« (daljši jopič) ali pa (okoli Mure) belo, okrašeno »kaban« (suktnjo). Čizme imajo navadno z visokimi podpetniki.«

Ženske.

»Ženske nosijo po goratih krajih modro mentiko s črno kožušino, na ravninah pa temne barve; med tednom belo suktnjo, na katero okoli Rabce obešajo tako imenovani zobonj; na vrhu glave nosijo bel robec, prevezan z rožički na rdeče izšitimi. Okoli Ujnice (Murske Sobote) nosijo pojasnike rdeče, modre ali zelene.

Dekleta nosijo kite na koncu z rdečimi pantelci prepletene; suktnje imajo prevezane z rdečimi ali modrimi pantelci. Ženske so navajene nositi se kaj čisto in osebe, v tem pogledu nemarne, karajo z vprašanjem: »Jeli je pri vas voda pogorela?«

5. Koroški Slovenci.

(Slika VII.)

Ziljani.

Moški.

o prof. dr. M. Potočniku: »Vojvodina Koroška«, str. 156, in Hugo Moro: »Das Gailtal«, str. 48, ter A. A. Schmidt: »Vaterländisches« v »Illyrisches Blatt«, leta 1843., stran 147.

Klobuk s širokimi krajevci je bil iz črne, raskave klobučevine. Pod klobukom je nosil pisano, svileno čepico z dolgim čopom, ki mu je visel preko rame ali pa po hrbtu.

Srajca, bela, platnena, z mehkim, položenim vratnikom. Pod vratnikom je imel zavezano svileno, pisano ruto.

Telovnik, baržunast, pisan ali rdeč, z gosto našitimi kroglastimi srebrnimi gumbi. Pod telovnikom baržunaste, vezene naravnice.

Hlače, kratke do kolen, so bile irhaste.

V starejši dobi so bili prepasani z rdečim pasom.

Jopič (janka) je bil kratek, zelen ali črn, rdeče podložen; gumbi so bili veliki, kovinasti. Pozimi so nosili kožuhe.

Nogavice modre, volnene.

Ob praznikih so bili obuti v nizke čevlje s pentljo in zapono ali v čizme. Nosili so pa tudi do kolen visoke škornje.

V enem uhlju so imeli zlatuhan.

Ženske.

Iz raznih opisov noše Ziljanek posnemamo sledeče:

Ziljanke si spletajo lase v dolge kite, ki jih zadaj zavijejo v klopčič. Dekleta pa imajo proste lase, ki so prepleteni s širokimi pisanimi trakovi.

Pri posebnih svečanostih si dene na glavo belo pečo, t. j. posebne vrste avbo, napravljeno iz širokih čipk in okrašeno z zlatim brokatom. Navadno pa nosijo na glavi svilen robec.

Pod avbo nosijo dekleta črn, baržunast trak (pintel), katerega pa žene ne smejo več nositi.

Srajčnik (ošpetelj) je snežno bel, ima široke rokave in dolge zapestnike, obrobljene s čipkami. Na prsih je srajčnik gosto naguban.

Modrc je pisan in prišit h krilu.

Krog vratu nosi Ziljanka barvane koralde in bel, širok, gosto naguban ovratnik, ki sega do konca ram, spredaj pa precej globoko na prsa.

Čez prsa nosi v tri vogale zganjeno, svileno, rožasto ruto; dva vogala sta pritrjena ob pasu, tretji pa je potegnjen čez prsa navzgor in je pod vratom z iglo pritrjen na srajčnik.

Krilo je navadno rožasto ali sploh iz blaga živih barv. Nabrano je v goste gube, spodaj pa je često obrobljeno s širokim, zelenim trakom. Kratko je tako, da sega le do kolen in da se vidijo podveze. Spodnja krila so lepo vezena in so vidna izpod zgornjega.

Predpasnik je širok, gosto naguban ter je tako dolg kot zgornje krilo; je črn, moder ali drugobarven.

Čez pas je objeta Ziljanka s pasom iz črnega usnja, ki je okrašen z medenimi žeblički ali pa je bogato vezen z nitjo ali z ozkimi narezki iz gosjih tuljcev. Daljši konec visi ob predpasniku do konca kril.

Nogavice so bele, lepo pletene (navadno imajo buclje).

Čevlji so nizki, rdeče obrobljeni in zadrgnjeni z modrimi trakovi; nosijo pa tudi visoke čevlje. Pete so široke.

Noša okrog Bač in Roža.

Moški.

Klobuk, črn, z dvojnimi krivci, pod njim kapa.

Srajca s položenim vratnikom; pisana ruta, zavezana pod vratom z vozlom. Konca rute sta pri ramah potegnjena izpod žamestatega telovnika.

Suknjič, temen, kratek.

Hlačice, kratke, irhaste.

Ženske.

Lase imajo počesane na prečo. Kite zavite v svitek in pripete z glavnikom. Čez temen tudi črn baržunast trak. Pokrite so s črno avbo, ki ima zadaj všit, z zlatom vezen del — »zadnjek«.

Srajca bela; poleti s kratkimi, pozimi z dolgimi rokavi. Pod vratom zapeta z gumbom. Rokavi so na rami nabrani, zapestnikom so prišite čipke.

Čez prsa nosijo svileno, rožasto ruto.

Modrc se drži krila.

Krilo (janka) je iz navadnega raznobarvnega blaga, tudi svileno.

Predpasnik črn svilen, obrobljen s čipkami (vogali ponekod okroglo obrezani). Zadaj pentlja z dolgimi trakovi.

Nogavice bele.

Šolne, tudi visoke čevlje.

Uhani zlati, sicer tudi brez njih.

Po vrhu nosijo črne jope (pozimi); rokavi so v sredi nad kožmolcem zadržani v gube (nabavdani).

6. Slovenci iz Trsta in okolice.

(Slika VIII.)

Moški.

o »Novicah«, leta 1864., stran 50, in S. Rutar: »Trst in mejna grofija Istra«, stran 170.

Klobuk: zelo širok, črn, z lepo svileno vrvico, ki je zadaj nekoliko visela navzdol.

Pozimi in ob burji so nosili dragocene kučme (frkindeže,¹ vidrovke) iz drage kožuhovine, spredaj nizke, zadaj višje; ob robu so bile obšite z zelenim baržunom. Fantje so si ob nedeljah in praznikih na klobuk pripenjali šopek cvetlic, zlasti če jim ga je dala izvoljenka.

Čevlji so bili nizki, na gornji strani na dolgo odprti, pri ožezjenih in bolj premožnih so imeli spredaj precej velike srebrne zapone fibije).

Nogavice: modre, dolge do kolen.

Hlače: črne, široke, suknene, segale so le do kolen. Na zunanji strani spodaj so bile nekoliko preklane. Spredaj do precepa so bile okrašene z rdečo, modro ali rumeno svilo. Poleti so nosili bele prtene hlače.

Jopič (jaketa) je segal do pod kolka. Bil je iz črnega sukna. Okoli gumbnic, žepov in okoli rokavov za pestmi je bil, kakor hlače, obšit z rumeno, rdečo ali modro svilo. Na vsaki strani je bila vrsta precej širokih, okroglih ali osmerooglatih srebrnih gumbov (betonov), ki so pri hitri hoji lepo rožljali.

Pod jopičem so nosili s svilo obšit **telovnik** (kamižolo, kamželin) iz bele ali pisane tkanine. Prišiti sta bili dve vrsti gumbov, takih, kakor na jopiču.

Pozimi so se ogrinjali s »kapotom«, t. j. s plaščem, ki je imel kukulico (»kapuco«); narejen je bil iz debelega, močnega sukna; od znotraj je bil kosmat in spredaj ob robih obšit z rdečim suknom.

¹ Gl. koledar Mohorjeve družbe 1907, 59.

Ženske.

Nošo tržaških okoličank posnemamo iz raznih virov.

Tržaške okoličanke so nosile na glavi bogato vezene peče, obrobjene s širokimi čipkami.

»Jope« iz črnega sukna so segale do pasu. Spredaj so bile obrobjene z vijoličastim ali modrim baržunom. Sprednja roba sta bila navzven obrnjena. Jope niso zapenjale, bilo je videti lepo barvano ali snežnobelo naprsno ruto. Istotako obrobjeni in navzgor obrnjeni so bili rokavi ob zapestju. Jopa je bila kratka, nosile so jo le pozimi. Poleti so bile okoličanke navadno goloroke ter so rade kazale ob zapestju in na ramenih krasno vezena, lepo bela svoja »oplečja«, t. j. nekake do pasu segajoče srajce, ki so jih nosile pod modrcem, da je bilo videti le rokave in nekoliko oprsja.

Krila so bila živobarvna modra, temnomodra in črnordeča; spodaj so imela našite trakove. Krilu je bil prišit drugobarven modrc.

Predpasniki so bili bogato nabrani in so segali v pasu do ledij ter so bili vselej od krila druge barve.

Nogavice so nosile bele.

Čevlji nizki, zelo odprti, okrašeni z barvanim trakom (»rožico«). Pete so bile neobičajno visoke in ozke.

V S. Rutarjevi knjigi: »Samosvoje mesto Trstin mejna grofija Istra«, čitamo na str. 171:

»O svečanih dneh nosijo močno in redno po dolgem nabrana krila bele ali svetle barve z modrim, večinoma svilnatim predpasnikom. Opasujejo se z zelo dolgimi raznobarvnimi svilnatimi trakovi. Okoli svetlega modrca ovijajo široke, rdeče rute z resicami. Na glavi imajo redkokdaj kako pokrivalo, a poprej so nosile posebno lepe, dragocene peče. Nogavice so tudi pri ženskah rdeče, volnene in počez nabrane. Čevlji so beli, zelo nizki, od zgoraj preklani in odprti (nezavezani), tako da so od spodaj komaj prste pokrivali. Imeli so pa ti čevlji zelo visoke podpetnike (»tekone«, take). Takih čevljev se sedaj ne vidi več pri okoličankah, ki nosijo zaprte nizke čevlje z nizkimi podpetniki; mnoge pa hodijo bose celo po mestu...

Lepa navada okličank, zlasti nepokvarjenih, je, da imajo ob praznikih polna nedra vrtnic in drugih lepih cvetlic, izmed katerih se bliščijo zlate verižice in drug ovratni nakras, kar prav okusno diči oprsje in se kaj lepo podaja zdravim ličicam.«

7. Istrski Slovenci.

Moški.

prof. Viljem Zupančič piše v »Glasniku« (l. 1867., str. 121) pod naslovom »Potovanje po Istri«:

Hlač e (brguše): črne, široke, segale so do kolen.

Suknjič (kamižola): črn, tak je bil tudi telovnik, ki je imel v dveh vrstah našite velike, srebrne gumbe.

Nogavice: modre.

Pokrit je bil z lisičjo kapo, enako kranjski.

Ženske.

»Ženske nosijo črne kijklje z zelenim ali rdečim, širokim robom, in lepo pošite srajce. Pete na postolih ali čevljih imajo zelo visoke. Tako so napravljene z malimi razložki vse istrske Slovenke razen tistih, ki so takraj hriba Slavnika.«

B. H a c q u e t opisuje Slovenke v Istri (v goratih krajih) v svoji knjigi: »Abbildung u. Beschreibung der südwest- u. östlichen Wenden, Illyrer u. Slaven« na str. 49, (1801., I. del) takole:

»Ženske so poleti in pozimi oblečene v belo, platneno obleko, le tupatam si obleče pozimi črno, sukнено vrhno sukňjo. Na glavi ima belo platneno ruto, zavezano turbanu podobno tako, da visi en konec na levo ramo. Srajca je dolga, na prsih gosto nabrana, pod vratom zapeta z gumbom. Čez srajco si obleče belo haljo brez rokavov, če ima pa rokave, so ti globoko izrezani. Konce rokavov vtakne zadaj za pas. Pas je bel, platnen, za pas si navadno vtakne šopek cvetk.

Nogavice so dolge in šestokrat gosto nagubane. Obuvalo ima sandalom podobno obliko; usnja je le toliko, da se skrijejo spredaj prsti, zadaj pa peta; sicer je noga prosta. Ti »šolni« so spredaj zavezani z jermenčki.

8. Beneški Slovenci.

Moški.

o S. Rutarju: »Beneška Slovenija«, stran 76. in 173.

Moški so nekdam poletni nosili prtenice, pozimi pa debelejšo obleko iz bele volne.

Klobuk je bil iz črne klobučine, imel je tako velike krajevce, da so pokrivali rame ter je nadomestoval dežnik.

Telovnik so imeli pod vratom zapet s srebrnimi ali zelenimi gumbi. Tudi na jopiču je bila cela vrsta gumbov, od spredaj in zadaj ob precepu.

Hlače so segale le do kolen; meča so pokrivalo volnene nogavice.

Čevlji so bili nizki, zaprti s srebrnimi zaponami. Pozimi so nosili tudi škornje.

O hudem dežju so si ogrnili ličnat plašč.

Ženske.

Rezijanke nosijo na glavi barvano ruto, ob praznikih pa še zmerom belo pečo, kakor so jo nosile pred več kot 200 leti. To lepo pregrnjeno pokrivalo (faceloèt) je na strani tako zvezano, da pokriva le polovico glave in da na pol odkriti desni strani roglji doli vise in obrazu dajejo nekaj smelega.

Modrc je navadno prevezan s srebrnimi niti.

Krilo je črno, prtено pa tudi svilnato ter sega do členov in je prepasano s črnim pasom. To krilo imenujejo »tjamažat« ali »čimežot« (beseda ital. izvora — »camiciota«, prav tako kakor naša kamižola). Krilo, ki je sešito iz dveh vodoravnih črnih platnenih kosov, imenujejo »kotula«.

Stare Rezijanke so nosile »vornačo«, t. j. dolgo krilo, modrc in rokave skupaj sešite.

Rokavci imajo tako kratke rokave, da se vidijo lakti. Pozimi oblečejo povrh volneno jopo (kakor moški).

Nogavice pletene.

Čevlji so podobni moškim, ti pa so nizki, zapeti s srebrnimi zaponami. Pozimi nosijo škornje.

V ušesih nosijo »rintljinave« (take nosijo tudi moški, zlasti starejši).

Slovenke iz drugih krajev Beneške Slovenije pa ljubijo pri obleki »bilo« barvo. Nekdaj so nosili (ženske in moški) prtenice, pozimi pa debelejšo obleko iz bele volne.

*

*

*

S tem sem opisal najvažnejše tipe moške in ženske slovenske narodne noše. Jih je pa več, saj jih je v »Carnioliji« iz leta 1844. opisanih dvanajst samo s Kranjskega.

9. Starejši opisi.

er utegnejo marsikoga zanimati tudi starejši opisi slovenskih narodnih noš, naj navedem tu nekatere.

Dr. Josip Pajk piše v »Črticah iz duševnega žitka štaj. Slovencev« na strani 119:

»Ko je *Ulrich Lichtenstein* kot kraljica Venera l. 1227. potoval skozi Štajersko, se je boril pri Kindsbergu z Otonom z Buhove, oblečenim, kakor so se takrat štajerske Slovenke nosile. Opravo Slovenke opisuje Lichtenstein tako-le: »Dve dolgi kiti sta ji viseli doli črez sedlo in na sebi je imela godože, kar je obleka slovenskih žen, a vrh tega še tudi šapel (t. j. trak, ki so ga nosile dekleta na Gorenjskem nad čelom čez lase) jako drag in bogat.«

(Gl. »Življenje in Svet« 1927., št. 17. Staroslav (I. Vrhovnik) »Pozdravljena kraljevska Venus«.)

V knjigi »Goriška in Gradiščanska« pa piše S. Rutar na strani 67, da nam je srednjeveško kmetsko nošo opisal *Francesco di Toppo* o priložnosti slovesnega vhoda patrijarha Bertranda v Akvizlejo (28. oktobra 1334). Tam čitamo:

»Prihajali so prebivalci iz kraških gora s temnimi kapami, z rdečim čopom, obšitim s kožuhovino ali vidrovino. Nosili so sive jopiče in kratke hlače, ki so mahljale brez gumbov pod kolenom, in izpod njih so se kazale rdeče ali pa višnjeve dolge nogavice. Nekateri so nosili tudi visoke, debele in podkovane škornje ter držali v rokah ali pa na ramo naslonjeno debelo gorjačo. Prišle so žene s Kranjskega, ki leži na oni strani Goriškega, in so nosile na glavi belo strnjeno ruto, ki je visela po hrbtu doli ter ga deloma zakrivala. Imele so bele ali rdeče modrce in z raznobarvnimi trakovi obšito krilo. Na nogah so nosile čevlje, ki so bili z jermeni dobro privezani. Bile so večinoma plavolase (blondine), imele so kot nebo višnjeve oči in mnoge tudi pege v obrazu. Na prvi pogled kazale so več moči in zdravja kot pa

dražesti in mičnosti. Furlanske žene so se malo razločevale od Kranjic. Nosile so krajše in bolj kvadratne rute, daljša krila, čevlje bolj nizke in manj okorne. Mnoge med njimi so imele prav črne lase, bliščeče oči, s svojim lahkim obnašanjem vabile so k ljubezni, k veselju. Furlani so nosili bel usnjat pas s širokim sklepancem od spredaj in ob tem je visela na verižici zakrivljena sekirica.«

Valvasor opisuje v svojem slovečem delu: »Die Ehre des Herzogtums Krain« (1689) narodno nošo Gorenjcev, Dolenjcev, Uskokov, Kraševcev in Istrijanov.

Gorenjci so v njegovem času nosili: črn klobuk, kratek suknič in kratke hlače, oboje iz rjavega sukna; dolgo, črno sukunjko iz gorenjskega sukna, nogavice in škornje.

Tovorniki so imeli pri srajci okrogel vratnik; čez srajco so bili prepasani s širokim, črnim pasom¹ iz usnja, hlače so imeli črne ali bele, platnene; čevlje črne; dolge lase in dolgo brado.

Gorenjke so imele platneno pečo; krilo iz belega ali črnega platna; modrc je bil druge barve kot krilo; imele so platnen predpasnik, debel, štiri prste širok, moder, tkan pas in železen ali meden sklepanec; krog vratu belo, platneno ruto; bele ali rdeče nogavice; škornje ali čevlje; pozimi kožuh.

Obleka Dolenjcev: klobuk, pozimi kapa; srajca, ponekod z visokim ovratnikom; kratek jopič z rtastim, štirioglatim ali zakroženim vratnikom; črn, usnjat pas. Lasje so bili dolgi ali od temena do ušes postriženi tako, da je njih spodnji del tvarjal nekak venec, drugi zopet so si pustili nad čelom čop las; pustili so si rasti brado.

Dolenjke so bile oblečene kakor Gorenjke, le predpasnika niso imele; obute so bile v čevlje ali v nagubane škornje.

Noša Uskokov. Moški so se pokrivali z majhno čepico; nosili so hlače in jopič iz barvanega platna ter opanke. Bili so ostrženi, le nad čelom so si pustili čop las.

Ženske so imele na glavi pisano, platneno ruto. Nosile so rdeče ali drugobarvno krilo, rokavce, dolgo vrhnjo sukunjko brez rokavov in opanke.

Kraševci so nosili velike kape; široke, spodaj ne zavezane hlače iz debelega sukna in kratek jopič.

¹ Drugi, torej netovorniki, so bili prepasani s širokim suknenim robom (koncem). *Valvasor VI, 278.*

Kraševke so imele belo pečo na glavi; belo, dolgi srajci podobno obleko z rokavi, okrašeno s kožuhovino; črno dolgo jopo, ki jo spredaj niso zapenjale, čez to moder ali rdeč pas; rdeče nogavice; črne čevlje, okrašene z belo krpico.

V Istri so bili moški tako oblečeni kakor Kraševci, pokrivali so se tudi s klobukom.

Žene niso imele peč, ampak naguban platnen robec; srajco z rokavi, ki so bili ob zapestju pisano vezeni; opanke.

»Stare noše« je opisal tudi p. Marka Pohlin v svoji »Kraynski Kroneki« (prvi del završen 1770., drugi začet 1788.). O tej kroniki je napisal muzejski ravnatelj dr. Jos. Mantuani v Dom in Svetu, 1908., str. 274. velezanimive slovstveno-zgodovinske beležke. V teh beležkah se nahaja tudi Pohlinov opis starih (kmečkih, narodnih) noš.

Tudi slavni naš Vodnik omenja žensko narodno nošo v svoji pesmi »Zadovoljni Kranjci«, priobčeni v »Pisanicah« l. 1781. Tretja kitica te pesmi se glasi:

Imam oblačilo
domačega padvana,¹
ženica pa krilo
iz pravega mezlana;
se sveti na lice
ko pirh moj škrlát,
nje šapelj, iglice,
nje modrec je zlat.

Obleko starih Slovencev na Kranjskem opisuje Anton Linhart v svoji knjigi: »Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Österreichs«, 2. zvezek (Ljubljana, leta 1791.) na strani 310 takole:

»Kranjci so nosili nekoč, kakor Hrvati, dolge, široke hlače. Nogavic niso poznali. Ogrinjali so se v plašč brez rokavov, pozneje so mu prikrojili še rokave in nastala je suknja. Telovnika prvotno niso poznali. Pokrivali so se s klobukom, nosili so pa tudi čepice raznih oblik.

¹ Dr. Jos. Lovrenčič razlaga v »Brstju« str. 7.: »Podlan« (Vodnik ima po gorjskem narečju: »padvan«) je drugi, pozni lan, ki ga sejejo o sv. Jakobu ter je slabši od prvega; prvi, zgodnji lan pa sejejo spomladi.

Obuvalo, ki prvotno ni moglo biti bolje od hrvatskih opank, so imenovali »črevlje«. So to debeli podplati, ki so zgoraj do gležnjev privezani z jermeni. Škornje v niso nosili, ker jih vsled dolgih hlač niso rabili.

Obleka ženski je bila v starejših časih enaka moški.

Ženske so nosile krog vratu *robec*, ki je bil zarobljen (imel je *rob* — odtod tudi ime). S tem so si zakrivale prsa. Še sedaj je Slovankam priljubljeno, kar je obrobljenega, navitega, nagubanega. Iz takega robca je utegnil nastati srajčnik.

Na glavi so nosile »čepce« (prihaja od besede »čepi« — na glavi). Kranjice nosijo sedaj belo platneno ruto, ki jo imenujejo »pečo«. Ker se ta beseda sicer iz slovanskega jezika ne da izvesti, se mi zdi verjetno, da so samoglasnike zamenjali med seboj in se je to originalno pokrivalo Slovenk imenovalo »čepa«.

Dekleta so se razločevale od žena po vencu, imenovanem »šapelj«. Šapelj je kake tri prste širok črn baržunast trak, ki je zadaj pošit z loščem (bleščico). Lošč so nosile tudi na prsih. Prepasane so bile z medenim ali srebrnim pasom.

Lase so si spletale v dve kiti; viseli sta pri dekletih prosto, žene pa so jih ovijale krog medenega obroča, ki je bil spredaj na čelu pritrjen s črnim trakom.

Vse Kranjice ljubijo gube. Nagubajo si krilo — mezlanko (italijansko: *mezza lana*, je pol iz volne, pol iz platna), vrh avbe, srajčnik na prsih in na rokavih ter nogavice.

V »Časopisu za slovenski jezik, književnost in zgodovino« piše univerz. prof. dr. Kidrič pod zaglavjem »Slovenci v Küttnerjevem potopisu iz l. 1799«, da omenja *Karl Gottlob Küttner* v svoji 4. knjigi tudi Slovence in opisuje nošo, ki jo je videl v Ljubljani, takole:

»... Imeli so debele, polne, sive suknje, rdeče pentlje in večinoma tudi rdeče telovnike. Vrat imajo gol. Ženske so nosile bele naglavne robce, ki so se jim zelo dobro podajali, ter bele plašče, ki so segali preko polovice života. Nekateri, ki pa niso šle v procesiji, so nosile dolge ovčje kožuhe.«

B. Hacquet opisuje v svoji knjigi: »*Abbildung und Beschreibung der südwestl. und östl. Wenden, Illyrer und Slaven*« (l. 1801.) razne narodne noše, med temi tudi nošo Kranjcev (Gorenjcev, Vipavcev, Kočevarjev) in Ziljancev. Naj na vedem tu na kratko le opis noše Gorenjcev.

Moški so imeli lase postržene na kratko (»na lonec«, t. j. na glavo so mu poveznili lonec in zaradi enakomernosti strigli ob robu lonca); brade niso nosili. Klobuk je bil črn, okoli štule je imel prišit širok črn trak, čigar konca sta visela zadaj čez krajevce. Srajca je bila brez ovratnika. Pozimi so nosili rdeč telovnik s kovinastimi majhnimi gumbi (poletni ga niso nosili); čez kolena dolga rjava suknja je bila brez gumbov (zapenjali so jo z zaponkami), podložena je bila z rdečim suknom. Hlače so bile kratke, mezlanaste; prepasali so se z modrim pasom. Nosili so bele volnene tržiške nogavice, škornje in pozimi kožuh.

Ženska obleka (Bohinjke) je bila preprosta, snažna in zelo mikavna. Žene in dekleta so imele lase spletene v dve kiti. Žene so jih ovijale zadaj krog kovinastega glavnika, dekletom pa sta viseli, okrašeni z rdečimi trakovi, prosto po hrbtu. Dekleta so si nad čelom čez lase privezale še »šapelj«, t. j. ozek, črn baržunast trak. Po nekaterih krajih je bil šapelj 4 do 5 prstov širok, zadaj pa so bile nanj privezane bleščice. Čez šapelj niso nosile zavijač. Žene vse in tudi nekatera dekleta so nosile platnene zavijače tako zavezane, da ni bilo videti las. Na zavijačah, ki so jih nosile dekleta, so bile prišite v gube nabrane navadno idrijske čipke, čez te pa je bilo prišito z zlatimi ali drugimi pisanimi vezeninami okrašeno čelo. Zavijače, ki so jih nosile žene, niso bile okrašene, ker so si čez nje zavezale še pečo.

Okrog vratu niso imele ničesar.

Na životu so nosile dolgo platneno srajco brez rokavov, ki jo je bilo nekoliko videti izpod črnega vrhnega krila. To srajco, če je bila platnena, so imenovalle »interfat«,¹ če je bila volnena, pa »košuljo«. Čez njo so si oblekle kratek srajčnik s širokimi rokavi in ozkimi zapestniki; krog vratu in zapestnikov je bil obšit s čipkami, na prsih pa nabran v goste gube. Pod vratom so ga zapenjale z gumbo, na prsih pa z okrašeno iglozaponko.

Modrc je bil kratek, črn, svilen, pa tudi iz drugega blaga. Na vseh šivih in robovih je bil obrobljen s svilenimi (rumenimi) trakovi, spredaj je bil zadrgnjen z rožasto rdečim trakom.

Krilo se je držalo modrca; bilo je iz črnega ali rjavega mezлана in gosto nagubano. Spodaj ob robu je bil krilu našit trak iz enakega blaga ali iz modre svile.

Preddpasnik je bil črn in obrobljen z dva prsta širokim temnim trakom.

¹ Pleteršnik: Žensko spodnje krilo (Unterrock der Weiber); prim. bav. pfaid = Hemd, torej iz unterpfaid.

Pas je bil pol »palca« (1,5 do 2 cm) širok, usnjat ter okovan z medenimi, pa tudi srebrnimi žeblički. Del pasa je visel do meč navzdol, na koncu pa je bil nanj pritrjen zaprt nožiček. Za časa Valvasorja so bili ti pasovi podobni verižicam. (Glej Valvasor, IV. knjiga, stran 279.)

Nogavice so bile iz rdeče volne in spodaj nagubane.

Obutev. Škornji, ki so jih nosile Kranjice le poredko, so bili poleti spredaj belo prešiti. Navadno so nosile šolne z majhnimi, ozkimi petami; spredaj so bili zadržani z rdečimi trakovi.

Suknjo so si oblekle pozimi. Bila je črna, ob robovih obrobljena s črnimi trakovi; podložena je bila z rdečim blagom.

Poleti so nosile ženske belo platneno obleko, ki je obstojala iz štirih delov: iz spodnje srajce, ki je segala do meč, iz ošpetlja in belega predpasnika, na glavi pa so imele belo pečo.

Iz knjige *Henrika Jurija Hoffa*: »Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien. Ein Beitrag zur Völker- und Länderkunde« (Ljubljana, 1808, str. 34), posnemamo:

Uskoki so v 15. veku prišli iz Srbije in Bosne na Kranjsko, imenujejo se Vlahi.

Moška obleka: rdeča ali črna čepica; srajca kratka, spredaj odprta; suknjič in hlače pošite z vrvicami. Volnene nogavice; opanke. Lasje počesani na prečo ali na kratko ostriženi.

Žene so nosile na glavi turbanu podobno, zavito platneno ručo. Lase so imele spletene v dve kiti, ki sta viseli spredaj navzdol in sta bili okrašeni s koraldami in medenimi gumbi. Nakit na glavi in vratu so tvorili razni novci, gumbi i. dr.

Srajca je bila iz grobega platna in je segala čez kolena ter je bila spredaj odprta. Okrog vratu in rokavov je bila vezena z zeleno, rdečo ali modro volno.

Predpasnik je bil podoben volneni preprogi in je bil okrašen z resicami. Okrog pasu je bil privezan z volnenim pasom.

Obute so bile v opanke.

O Kranjcih piše:

»Kranjci so ohranili svojo narodno nošo še izza prejšnjih stoletij, le lepša in krasnejša je od prejšnje. In Kranjec na kmetih da veliko nanjo. Dolga, temnorujava, kaftanu podobna suknja, podložena z opeko-rdečo podlogo, prav tak pas okrog života, okrogel klobuk z velikim obsegom (krajki) in vrvico okrog, usnjate nemške hlače in močni čevlji, to je moška noša.

Ženske nosijo temnorjave, rdeče podložene jopiče. Krilo je rjavo in je z modrcem skupaj sešito tako, da oblečejo oboje obenem.

Kroj jopiča je tak, kakoršnega je videti v kamen vklesanega v 200 let starih nagrobnih spomenikih.

Nogavice so iz rdeče volne in so navzdol potisnjene v gube.

Čevlji so iz rjavega naravnega usnja, so zeleno obrobljeni in imajo tudi gube.

Na glavi nosijo bel prt, ki je pod vratom nalahno zavezan, vogali pa vise navzdol.

Gorenjke se odlikujejo od vseh Slovenk po bliščeče snežno-belem perilu, ki je vsepovsod položeno v drobne gube.

Avba in peča sta ob robih tudi drobno nagubani (nosijo jih omožene ženske).

Tudi srajčnik je na prsih naguban in naguban je tudi predpasnik iz belega platna. Celo rdeče nogavice, ki niso podvezane, se gubijo ob čevljih. Najlepši okrask deviške Kranjice je »šapelj«. To je tri prste širok, črn baržunast trak, ki si ga navežejo ob čelu čez lase. (Polovica traka je napeta čez čelo, druga polovica pa čez lase.)

Žena ima namesto šaplja zadaj v lase vtaknjeno medeno iglo.

Dekleta nosijo na glavi belo zavijačo, ki je zadaj zadržnjena v gube, spredaj (na temenu) pa je z zlatom vezen trak.«

Dr. Fr. Wilh. Lippich opisuje v svojem krajepisju »Topographie der k. k. Provinzialhauptstadt Laibach« 1834 str. 106, nošo ljubljanskih okoličanov in predmeščanov. Podam opis v izpisku:

Kmetovalec in tukajšnji predmeščan ni le ostal zvest stari šegi, marveč zaničuje celo moderni francoski in angleški kroj.

Kmečka narodna obleka moških: klobuk črn klobučevinast, z visoko štulo; pozimi kučma, poleti slamnik. Doma: baržunasta čepica ali črna nočna (spalna) čepica. Srajca bela; hlače, črne irhaste, segajo do kolen; nogavice, modre volnene; škornji, visoki, v golenici ozki; jopič, kratek, pozimi volnen, temne barve, poleti platnen, svetle barve, gumbi srebrni. Nosijo tudi dolgo rjavo suktnjo brez vratnika; vrh nje si šestokrat, tudi poleti, ogrnejo moder plašč. Vratne rute, naramnice, pas, baržunast telovnik s srebrnimi gumbi. Lase si strižejo na kratko, le zadaj si puste daljše. — Pušijo iz pipe.

Ženske: ošpetelj, volneno ali platneno krilo z modrcem, predpasnik, vratni robec, nogavice, nizki škornji; suktna, baržunasta ali platnena kamižola (franc. kamisol), za daljša pota tudi suktnič, podoben moškemu, le da ima spredaj nazaj zavihane vozle.

Lase si spletajo v kite. Kadar gre z doma si pokrije težko¹ avbo, preko nje si ogrne ali nalahko zaveže pečo; nadene si pečo tudi samo.

Pozimi nosijo kožuhe moški in ženske, mlajši kratke, starejši dolge. Dežnik ima pri sebi v lepem in deževnem vremenu, celo tedaj, ko gre na polje.

»Po Johann v. Csaplovics, Croaten u. Wenden in Ungarn 1829, str. 75.«

Opis obleke *Prekmurcev*:

Moški, pozimi: modre hlače, suknen telovnik, jopič iz grobega sukna, preko tega še plašč iz enakega blaga; ob Zali kratek, bel, z vezeninami okrašen kožuh; pokriva se s čepico ali okroglim klobukom; okovane čizme, vobče pa nosijo opanke.

Poleti: klobuk, telovnik, jopič iz grobega sukna; ob strani ima torbo iz platna ali iz suknenih koncev; bogatejši nosijo ob nedeljah suknene hlače; vratnih robcev ne nosijo nikdar.

Beli plašči so bolj v navadi pri onih, ki bivajo v ravninah (dolenjci); temnomodro sukno smatrajo za razkošje.

Ženske, gorjanke, pozimi: svetlomoder suknen jopič, črno obrobljen in podložen s kožuhovino; dolenjke: usnjat, črn kožuh, ona, ki nima kožuha, si obleče bel ali siv volnen jopič z rokavi, preko tega si ogrne volnen plašč (zobun), ki sega do členkov, preko tega pa si ogrne še rjuho iz finega platna; na prsih si zveže rjuho z vezanim trakom (pris). Preko platnene avbe si gorjanke zavežejo pečo (ruto) za tilnikom, dolenjke pa na temenu; en vogal visi po hrbtu in je ali le obrobljen ali pa je lepo vezen z rdečo, rumeno in črno svilo. Obute so v čizme ali opanke, kakor moški. Ženske iz Gornjega in Spodnjega Sinika nosijo na glavi poleti in pozimi 1—2 vatla dolgo pečo — »polo«; redke nosijo ženski jopič ali sploh zimsko obleko.

Poleti nosijo doma kratek jopič ali le srajco; kadar gredo z doma si ogrnejo omenjeno »polo«.

Dekleta so preje nosile na glavi parto; lase si spletejo v kite, ki jim vise po hrbtu navzdol; koncem kit so privezani rdeči trakovi.

Spodnja krila so dvojna, gosto negubana in segajo do gležnjev, od teh je zgornje krilo (kikla) zavezana preko pasa, drugo — spodnje — (janka) je sešito skupaj z oplečjem (oplečnik). Oplečje si na prsih zadrignejo z rdečimi ali modrimi trakovi.

¹ Tu meni visoko avbo z zlatim čelom. Tako so si tudi žene v Solčavi — Savinjska dolina — z lahko pečo pokrivala visoko (zlato) avbo.

Ženske se prepasujejo s pasom iz rdečih, modrih in zelenih koncev sukna; pas je v navadi v Murski Soboti. Navadno nosijo kratke platnene predpasnike, bele ali črne.

Zanimivo je, da se je z zbiranjem slovenskih narodnih noš bavil tudi poljski interniranec grof *Ostrowski* v Gradcu (leta 1838.). Narisal mu jih je po podatkih Davorina Trstenjaka Slovenec kirurg Gollmer.

Dr. Ivan Prijatelj piše o tem (»Izvestja Muzejskega društva« leta 1909., stran 86):

»To zanimanje grofa Ostrowskega za slovenske narodne noše se vrši tako istodobno s Korytkom, da se človeku vsiljuje mnenje, da je bilo v ozki zvezi s Korytkovim podjetjem.«

Slovenske narodne noše je opisal tudi *Stanko Vraz*.¹ V »Črticah« dr. Josipa Pajka čitamo na strani 120.:

»V zapuščini Stanka Vraza je izvirno opisana (in sicer v nemškem jeziku) narodna noša. V tem opisu se neimenovani pisatelj (Eilec?) sklicuje na slike, katerih pa v rokopisu nisem našel.«

Naš slavni slikar *Matej Langus* (rojen v Kamni gorici 9. septembra 1792, umrl 20. oktobra 1855) je izdal leta 1842. malo sliko Kranjice v kmečki noši iz ljubljanske okolice. Reprodukcijske te slike so se prodajale v črnem tisku po goldinarju, barvane po 1 gld. 40 krajcarjev.

Na Šmarni gori je leta 1846./47. slikal Langus veliko kupolo. »Zadaj za orgljami so lične podobe mnogih romarjev v kranjski narodni noši in s kranjskimi obrazi.« (Glej Viktor Steska: »Matej Langus«. »Dom in Svet«, 1904, str. 394.)

Nevenljivih zaslug za opise in slike slovenskih narodnih noš ima tudi *Emil Korytko*. Dr. Ivan Prijatelj piše v »Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko«, l. 1909., str. 85:

»Poleg zbirke narodnih pesmi je bilo najvažnejše delo, ki se ga je lotil Korytko, zbiranje slik narodne noše po slovenskih in sosednih hrvaških krajih. V ta namen je stopil Korytko v zvezo z ljubljanskim

¹ »Dela Stanka Vraza«, V. zvezek. V spisu: Dopis prijateljski iz Kranjske, u Ljubljani 17. svibnja (maja) 1841, str. 26 opisuje kočevsko nar. nošo, na str. 215 opisuje Metličanke, str. 216 Uskoke, str. 239 Ziljanke, str. 250 Kranjice iz Kranjske gore.

Vrazov spis narodnih noš štajerskih Slovencev se nahaja v Zborniku Slov. Matice, I., stran 97—99, v članku Iv. Kunšiča »Doneski k zgodovini književne zveze mej Čehi in Slovenci.«

slikarjem Kurzem pl. Goldensteinom, ki mu je naslikal v celoti 70(?) podob. Po Korytkovi smrti jih je kupil dr. Chrobath, po njem jih je podedovala njegova hči Luiza Pesjakova, iz njene zapuščine pa jih je kupil deželni odbor kranjski za »Rudolphinum«, kjer se sedaj nahajajo.«

Od teh 70 slik jih je (po bakrorezu L. Zechmayerja z Dunaja) v Carnioliji iz l. 1844. dvanajst¹ in sicer: noša iz ljubljanske okolice, Smlednika, Prema, Trnovega in Krakovega, Šiške, Poljana Dolenjskem, Bohinja, Škofje Loke, Osilnice, Vipave in Polhovega gradca. Opisal jih je tedanji urednik Carniolije, Leopold Kordesch. Naj podam tu kratek ekscerpt teh opisov.

Noša iz ljubljanske okolice.

Slika IX. 9. 10.

Moški: zelena baržunasta čepica, spredaj nizka, zadaj visoka; pisana volnena ali svilena vratna ruta; suknen rdeč telovnik z gosto vrsto srebrnih gumbov; hlače irhaste ali iz črnega domačega platna; čez kolena visoki škornji; pozimi kožuh z vezeno rožo na hrbtu.

Ženska (perica): avba, obšita s kožuhovino, čez njo je zavezana bela peča (tako so nosile tudi okrog Škofje Loke); rumena, volnena ali svilena ruta; dolgo, široko krilo iz gorenjskega mezlana (ital. mezza lana, t. j. pol volne, pol platna); širok, platnen, moder predpasnik, posut z belimi pikicami; dolga rjava suknenja jopca, položena in ob vratu ter ob sprednjih robih obšita z rdečim blagom, nje sprednja konca sta zavihana nazaj in sta zadaj zapeta (vidna je podloga); škornji imajo črna stopala in rujave škornjice z ozkim zelenim jermenčkom nad gležnji.

Noša iz smledniške okolice.

Slika IX. 3. 4.

Moški: črn klobuk s širokimi krajevci; črne platnene ali rujave mezlanaste hlače (kroj kakor pri irhastih); telovnika poleti niso

¹ Po teh je posnel A. Schreiber osem ter jih narisal v skupini, zbrani pred vaško cerkvijo. V tej skupini so noše iz Osilnice (1., 2.), Smlednika na Gorenjskem (3., 4.), Šiške — Ljubljana (5., 6.), Prema (sedaj Italija, 7., 8.), ljubljanske okolice (9., 10.), Polhovega gradca (11., 12.), Škofje Loke (13., 14.) in iz Vipave (sedaj Italija, 15., 16.).

Glej list IX., ki je pomanjšani posnetek slike, priobčene v Slavjanskem Jugu, l. 1868., str. 108.

nosili, pač pa so bile vidne raznobarvne naramnice (domač izdelek); jopič (kamižola) iz domačega, belega sukna, ob obeh straneh gosta vrsta gumbov, okrašenih z rožami; čez kolena visoki škornji; poklejen (rumenkast), platnen dežnik.

Ženska (terica): bela, vezena peča; kratki rokavci (ošpetelj), na ramah in ob zapestjih obšiti z gorenjskimi, ozkimi, modrimi trakovi (perkelci); zlat ali srebrn modrc (iz brokata), po šivih pošit z ozkimi, črnimi, baržunastimi trakovi; rjavo volneno krilo, spodaj pošito z zelenim svilenim trakom, nad tem pa dve vrvici: srebrna in rdeča; moder, platnen predpasnik, posut z belimi pikicami, obrobljen s širokim baržunastim trakom, ki je ob obeh straneh obšit s srebrno vrvico; usnjat pas ima vdelane cinaste ali srebrne žebličke ter rdeče rožice (je zelo redek); škornji so taki, kakor so opisani zgoraj pri perici.

Noša okrog Prema na Notranjskem.

(Sedaj Italija.)

Slika IX. 7. 8.

Moški: klobuk z nizko štulo in širokimi krajevci; bele, suknene, tesne hlače, spredaj (zgoraj) in ob stranskih šivih pošite z modrimi trakovi; rjav, suknen jopič brez gumbov, podložen z domačim platnom, obrobljen z modrimi volnenimi trakovi; telovnik, iz enakega blaga kakor jopič, modro obrobljen, ima od vratu po sredi doli prišite štiri gumbе, ostali del so zapenjali navzkriž; opanke iz belega sukna in usnjatimi podplati so nad členki rdeče obrobljene, zavezujejo jih z jermeni.

Ženska: bela peča, zavezana pod brado; srajca na prsih okrašena z volnenimi vezninami; krilo iz belega platna; dva plašča iz rjavega sukna, oba brez rokavov, spodnji, podložen z rdečim volnenim blagom, je obrobljen z modrim, zgornji z rumenim trakom; čez spodnji plašč je ženska prepasana z jermenom; bele volnene nogavice (žoke), nad členkom prevezane z ozkim modrim trakom; usnjate opanke privezujejo ob členkih križema z jermeni.

Trnovsko predmestje (okrog l. 1784).

Slika X. 1.

Ribič: klobuk s širokimi krajevci, z vrvico pritrjenimi na nizko štulo; suknen, rdeč (škrlatast) telovnik z gosto vrsto pozlačenih gumbov, ob njih obeh straneh in krog vratnika pošit z zlatimi vrvicami.

camii; modre suknene, do pod kolena segajoče hlače; svetlo modre, tržiške nogavice; nizki čevlji s cinasto ali srebrno zapono.

Ribičevka: avba s črnim svilenim čelom, čez njo bela peča; ošpetelj; krilo iz črnega mezlana, brez našiva; predpasnik; jopaa, rjava suknena, ob vratu, ob prsih in zapestju pošita s črnim, baržunastim trakom; meden ali srebrn pas, od tega je visel na jermenčku ali na vrvici pritrjen zaprt nožiček; rdeče volnene nogavice; črni šolni s svileno pentljo, pete in robovi podplatov so rdeče pobarvani.

Pripomnim, da se je Kordesch zmotil, ko je prišteval ribiče Trnovčanom, dočim so ribiči stanovali v Krakovem.

Krakovsko predmestje (praznična obleka).

Slika X. 2.

Moški: črn klobuk z visoko, zgoraj širšo štulo in širokimi krajevci, krog štule dva prsta širok baržunast trak s posrebreno zapono, ob njem pa še zlata vrstica s čopi; srajca s položenim vratnikom; rdeč svilen vratni robec; pisan svilen ali baržunast telovnik ima dve vrsti na gosto našitih srebrnih gumbov (grošev); črne irhaste hlače, ob straneh pošite z ozkimi jermenčki, pod kolonom zavezane s preluknjanimi irhastimi jermenčki; s kožuhovino podložen in obrbljen, suknen, temnozelen ali moder jopič; črni škornji s trdimi, osvetljenimi škornjicami.

Ženska: avba¹ z zlatim čelom; jopič (spenzer) iz finega vijoličastega tibeta ima širok vratnik, temu so ob robih našite svilene resice, rokavi široki, zapestniki dolgi; rumena svilena ruta; krilo iz finega, rožastega muselina (musselin de laine), spodaj dva zelena, široka traka, ob teh pa dva ozka; črn, svilen predpasnik, obšit s črnimi finimi, svilenimi čipkami; čevlji iz temnordečega ali drugo-barvnega blaga.

Šišenska noša (praznična obleka).

Slika IX. 5. 6.

Moški: dolga, pisana, svilena čepica s čopom in klobuk, kakršen je opisan pri Krakovčanu; rdeča, svilena vratna ruta; telovnik, zaprt do vrata, je iz rumenkastega ali drugobarvnega pikeja (piquet), gosto našiti kroglasti gumbi so srebrni; črne irhaste hlače, na desni z majhnim žepkom za nož in vilice s srebrnim držajem;

¹ V »Carnioliji« 1844, str. 144, je v popisu krakovske ženske noše za zadnji del avbe naveden popačeni izraz »leiselz«, kar utegne biti: lasuljec.

kratek, moder, suknen jopič s stoječim vratnikom in modrimi gumbi; čez kolena visoke škornje.

Ženska: bela, vezena peča, na prečo počesane lase, čez te spredaj ozek, črn, baržunast trak (na Gorenjskem so ga imenovali »šapelj«); rožasta, svilen ruta; zelena tibetasta jopa, okrašena z baržunastimi trakovi in svilenimi vrvicami; rdeče krilo iz tibeta (nosile so pa tudi krila iz kambrika ali muselina), brez našivov; predpasnik kakor v krakovskem predmestju; čevlji (čižmi) iz blaga, obšiti z usnjem; zlati uhanj.

Noša v Bohinju (praznična obleka).

Slika X. 4.

Moški: črn klobuk s širokimi krajevci, ki so z vrvicami navezani na štulo; telovnik, ki ga nosi le pozimi, je iz rdečega sukna (šklata) z gosto vrsto srebrnih gumbov; črne mezlanaste ali platnene hlače; svetlomoder jopič s srebrnimi gumbi; poleti je brez nogavic, pozimi ima svetlomodre volnene; čevlje z nizkimi škornjicami.

Ženska: platnena zavijača¹ (posebne vrste avba), nje čelo je okrašeno z raznobarnimi vezeninami (tudi s pisanim brokatom), leži na temenu ter sega pod ušesa; lasje so spleteni v dve kiti, ki visita po hrbtu; srajčnik je na prsih gosto naguban; modrc, svetlo rdeč, je spredaj globoko izrezan, obrobljen s črnim svilenim trakom; površna suknen jopa je dolga, rjava, podložena z rdečim blagom, krog vratu in ob prsih ter nad zapestjo je obrobljena z zelenim trakom; rjavo krilo iz mezlana je po dolgem nabrano v mnogo gub, spodaj je obrobljeno z dlan širokim, svilenim, zelenim trakom; rdeče, volnene nogavice.

Škofjeloška okolica (praznična obleka).

Slika IX. 13. 14.

Moški: Opis moške obleke se vjema z opisom, ki je naveden spredaj pri moški narodni noši.

Ženska: bogato vezena peča; rokavci imajo ob vratu in ob zapestju našite čipke, ob rami in ob zapestju tudi ozek moder trak (»pirkelc«, je v navadi le na Kranjskem); kratek, pisan modrc je iz kambrika (pa tudi iz svile), prišit je h krilu; krilo je iz takojmenovane turške ali domače preje, je rdeče in belo podloženo črtasto

¹ Glej »Ženski Svet« 1927, str. 85, spis A. Sič: Zlate avbe.

(to blago so izdelovali v Loki in okolici; bilo je zelo priljubljeno v Ljubljani in po vsem Gorenjskem); črn, platnen predpasnik; bele nogavice; poleti nizki čevlji iz raznobarnega blaga, pozimi usnjati, visoki.

Noša okrog Osilnice (ob hrvaški meji).

Slika IX. 1. 2.

Moški: črn klobuk s širokimi krajevci; bele platnene, široke hlače (hala), hlačnice so spodaj resaste; srajco (rubačo) si obleče čez hlače in sega skoro do kolen; vrhu srajce ima oblečeno belo platneno sukno (koretic) brez rokavov, ki je obrobljena in ob straneh pošita z modrim (tudi rdečim) trakom; čez srajco je prepasan z usnjatim pasom. Na širokem jermenu ima oprtano torbo, okrašeno z rdečimi, volnenimi resicami.

Ženska je oblečena v belo, do gležnjev segajočo srajco moškega kroja. Rokavi so dolgi, zapestniki srednje široki, vratnik je položen. Pod vratom srajca ni zapeta z gumbom, marveč jo drži skupaj rdeč, ozek trak, ki je s srajco spet z veliko iglo, okrašeno z raznobarnimi steklenimi kroglicami. Poleg tega ima tudi daljši, črn baržunast trak, na katerem nosi obešen škapulir (namesto tega se lahko obesi zlat medaljon). Čez srajco ima oblečeno gosto nagubano krilo iz rjavega gorenjskega mezlana in je kake pol pedi krajše od srajce. Krila se drži nizek modrc iz istega blaga in je krog in krog obrobljen s škrlatasto rdečim trakom.

Peča je bela, preprosta ali pa vezena. Zavezana je zadaj tako, da visi en konec od notranje leve strani spredaj na prsa.

Predpasnika nima. Nogavice so bele. Obuta je v nizke usnjate čevlje (šolne).

Ta ženska noša je enostavna, a zelo mična.

Noša iz Polhovega gradca, Dobrave in Vrhnike.

Slika IX. 11. 12.

Moški je oblečen v zimsko obleko: svetlomoder plašč s stoječim vratnikom, iz gorenjskega sukna (iz Radovljice ali iz Begunj); jopiček kratek, iz temnomodrega sukna, beli kovinasti, na gosto našiti gumbi; telovnik iz rdečega sukna, okrašen z zlato vrvico, debeli, na gosto našiti kroglasti srebrni gumbi; hlače irhaste. Obut je v škornje; škornjice more potegniti tudi čez kolena. Izpod vratnika bele platnene srajce je videti svilen pisano ruto. Polhovka je ob strani okrašena s trakovi.

Ženska je tudi oblečena v zimsko obleko: kožuh, pošit z belimi ovčinastimi jermeni ali okrašen z vezeninami;¹ sprednja vogla sta privihana nazaj in sta zadaj speta. Krilo iz mezlana je spodaj obrobljeno s širokim, svilenim trakom zelene barve; predpasnik je iz modrega finega platna. Obuta je v čevlje; pokrita je s pečo.

Noša iz Poljan na Dolenjskem.

(Bela Krajina.)

Slika XI. 3.

Moški na sliki je ženinov drug, ogrnjen v svetlordeč plašč (kapenak) s širokim vratnikom; telovnik (pruštof, lajbak) moder, rdeče obrobljen, gumbi beli kovinasti.

Srajca iz belega muselina; hlače, obrobljene z modrimi vrvicami; nogavice (kopice) nad členki ovite z raznobarvnimi trakovi; obut je v opanke, nad členki pritrjene z jermeni; pokrit je s čepico iz rdečega sukna.

Zastavica (bander) je navadna rumena ruta, pritrjena na dolgem drogu; drog je zgoraj okrašen s šopkom cvetlic in z raznobarvnimi trakovi.

Ženski. Nevesta ima na glavi venec iz lošča in barvnega papirja, okrašen z steklenimi koralami in biseri. Preko čela parta, kakor venec okrašena s koralami in steklenimi raznobarvnimi biseri; na parti zadaj so pritrjeni raznobarvni trakovi (pantliki), ki segajo čez tilnik in pleča. Vrh obleke volnen zabunec, modrikasto bele barve, obrobljen z modro vrvico. Pod zabuncem vrhnja srajca (robača) iz perkala ali iz finega domačega platna; rokavi na gosto nagubani (nakrišpani); prepasana je z raznobarvnim volnenim pasom (opas, prepas). Pas ima zadaj dolge rese, podoben je repu, ki visi skoro do konca robače. Na pasu spredaj visi medena ali bronasta svetinja s podobo Matere Božje. Na vratu grlica iz steklenih koral (džundž). Robača je spredaj pritrjena z iglo.

Nogavice (hlačice), volnene bele, črne ali sice; meče ovite z volnenimi belimi in rdečimi vrvicami; na koncu vrvic čop, ki visi navzdol do gleženj.

Namesto čevljev bele volnene kopice, obrobljene z resicami.

V desni roki drži robec.

Deklico na levi neveste je videti od zadaj. Robača je enaka nevestini.

¹ Glej Albert Sič: Narodni okraski na kožuhih.

Med kite so vpleteni rdeči volneni trakovi, pri ušesih zvezani v pentlje. Vratnik (kolar) naguban, izpod njega visita zadaj konca vrvice s čopom; na tej vrvici visi spredaj medena svetinjica.

Obutev kakor nevestina.

Vipavska noša.

(Sedaj Italija.)

Slika IX, 15. 16.

Moški: jopič iz rjavega sukna, visok vratnik, beli kovinasti gumbi; telovnik iz pisanega (škotskega) blaga, dvojna vrsta gumbov kovinastih ali prevlečenih z istim blagom; hlače iz črnega platna ali dvonitnika, segajo pod kolena; nogavice modre, volnene, iz Tržiča na Gorenjskem; čevlji nizki, s črnimi trakovi zavezani v pentljo; klobuk, črn; srajca, bela, s položenim vratnikom, brez vratne rute.

Ženska: krilo iz lahkega belo-modro črtanega škotskega blaga; jopca, rdeče-vijoličasto kvadrirana; predpasnik, moder. Na glavi bela perkalasta ruta (zavijača).

Iz Korytkove zbirke ste tudi javnosti dozdej še neznani sliki »predici« in »pastir«; risal jih je Kurz pl. Goldenstein, litografiral pa l. 1839. litograf Blau. Sliki »predici« priobčujem tu v pomanjšani velikosti, list X, slika 5. (Glej Izvestje Muz. društva za Kranjsko, 1908, 78; 1909, 86.)

Obilo zaslug si je pridobil slov. pisatelj župnik *J. Eilec* (roj 1803, umrl 1857 pri Mariji Snežnici), ker je izgotovil več slik, ki nam kažejo slovensko narodno nošo. (Glej »Novice«, l. 1857., stran 414.)

Kako so se oblačili stari šentgotardski župljani in njihovi bližnji sosede (Trojane in okolica) v prvih desetletjih 19. stoletja, je opisal prof. Val. Konšek (»Geologische Excursion« v »Blätter aus Krain«, I, 1857, 23) s pripombo, da izza druge polovice 18. stoletja napreduje moda čezdalje bolj in izpodriva stari narodni kroj.

Moški so nosili hlače iz temno rjavega polvolnenega blaga ali iz črnega platna, imovitejši tudi iz črne irhovine. Da niso zdrknile z beder, so jih tesno spenjali nad kolkom s hlačnim robom, ki se je kmalu razpotegnil in ga je bilo treba nekaterikrat navzeti; ob njem so se napravljale zato vrčnim šobam podobne gube, ki jih je bilo na starih hlačah po cela vrsta. Prekoramnikov niso marali. Telovnik je bil iz rdečega sukna. Pozimi so si ovijali život s pol do $\frac{3}{4}$ vatla

širokim volnenim pasom, ki je bil ob strani lično zvezan in sta njegova konca kot pentlja mahala ob levem bedru do kolen; tudi pas je bil večinoma rdeče barve. Kratek suknjič iz škrlatovine s prav kratkim stoječim ovratnikom ali tudi brez njega je pokrival roke, prsi, gorenji život, ozaljšan spredaj z dvema vrstama velikih polustastih kovinskih gumbov. K praznji obleki je spadala dolga vrhnja suknja iz rjavega sukna brez ovratnika; imela je sicer rokave, a je niso oblačili, nego ogrinjali čez rame. Klobuk je imel široke kraje in polkrožno štulo; da so okrajci ohranili ravnotežje, so bili s 4 do 8 svilnatimi traki pripeti na štulo. Lase so puščali zadaj do 15·5 cm dolge; spredaj so bili kratko, stopničasto ostriženi. Škornji so segali preko meč; nekateri so nosili lesene coklje in volnene nogavice. — Žal, da prof. Konšek ni opisal tudi ženske noše.

Besednik I. 1869. l. 15. str. 131: Spomini. (Spisal Andrejčkov Jože.) I. Pri sv. Mohorju (blizu Moravč):

»Iz bližnje vasi Prikernice je prišel po poti sem star mož v rudečem naprsniku in kratkej kamižoli, na katerej je bilo našitih brez števila renastih gumbov. Ta mož je bil zame nova prikazen, kajti ta stara noša se je izgubila menda že povsod po Slovenskem in le pri posameznih gorjancih se sem pa tam še kaj nahaja...«

Besednik II. 1870, str. 166: Kmečki godci. (Spisal Andrejčkov Jože.):

»Tako je bilo nekdej, ko so nosila dekleta še šaplje in žene avbe, moški pa široke klobuke s prevozami in rudeče oprsnike z velikimi gumbi...«

Narodne pesmi.

Narodno nošo omenjajo tudi razne narodne pesmi, kakor n. pr.:

Ko bi jaz vedela,
kje je moj ljubi,
jaz bi mu kupila
sama za svoje,
lajbelček čist rdeč,
da bi bil vsakmu všeč,
da bi ga nosil fantič moj.
Srajčko brkalasto,
z žido preštepáno...

Izpremema iz novejšega časa:

.....
lajbelček žametov,
da b' se bolj spametvov,
da bi ga nosil fantič moj.
Hlačje baržunaste,
z žido preštepane
itd. itd.

V Poljanah¹ pri Škofji Loki je bila vdomačena sledeča narodna pesem:

Oblekla bom interfat² lep,
Pa šla bom na Vrhniko tret,
Od vrha do roba nabran,³
vsak teden bo trikrat opran.

Ziljsko narodno nošo omenjajo narodne pesmi iz Ziljske doline. (I. Scheinigg: »Narodne pesmi koroških Slovencev«, stran 13):

1. »Sem mi en póbič príleti,
pred ókencó se náglasí.
Le kdó si tí, le kdo si tí,
le kaj si mi prinésel?«
2. »»Prinesel sem ti črevljíče,
oj črevljíče prav prajzaršče.««
»Le beži preč, le pojdi preč,
saj nisi ti te pravi.«

Drugi fantje zopet ji prineso zapored: »štumfiče purgaršče, »pantelčke židaste«, »unterfat, lep pavelnast«, »volšpateč, lep landraršči«, »burtašec, lep in kortonast«, »paseč lep, prav zavcperšči«, »žvinkelco prav miglano« in »pintelč lep, prav zmodvani«, a vsakega odslovi:

»Le beži preč, le pojdi preč,
saj nisi ti te pravi.«

Le fantu, ki ji prinese: »rinčico prav srebrno«, pravi:

»Le pridi sem, le pojdi sem,
saj ti si moj te pravi.«

Dekleta iz Cezanjevcev dohajajo ob nedeljah v Ljutomer takale:

»Od spod na janjkah majo tri robe,
zgor više pa tri parte žamatne,
zgor više pa tri parte žamatne,
kol šinjakov še troje krezelce.«

* * *

¹ Ta pesem je stara. Prepevala jo je kot dekle še pok. Jera Šubic, roj. l. 1835. v Poljanah pri Škofji Loki, mati pok. ravnatelja ljubljanske srednje tehn. šole Ivana Šubica.

² Glej Pleteršnikovo razlago, str. 43., spodaj.

³ Mokra spodnja krila so s palčicami nabirale v gube; v Beli Krajini pravijo temu delu »krišpati«.

Naše narodne noše vidimo v deželnem muzeju v Ljubljani in v Narodnem muzeju Zgodovinskega društva v Mariboru.

Slovenske narodne noše iz ljubljanske okolice in noše ziljskih Slovencev se nahajajo celo v Moskvi v Rumjancovskem muzeju. Bogumil Vošnjak piše v svoji knjigi: »Na razvitku« — (Ruske študije 1906) stran 223:

»Noše slovanske, ki so bile razstavljene na slovanski etnografski razstavi leta 1867., so shranjene v tem muzeju v stekleni vitrini z napisom »Slovenci«. Nošo ziljskih Slovencev (za 6 oseb) je dal na lastne stroške na Zili napraviti župnik Matija Majar Ziljski. (Glej »Dom in Svet« l. 1893., str. 200.)

Iz vseh teh opisov je razvidno, da se je tudi narodna noša od časa do časa nekoliko izpreminjala, po nekaterih krajih bolj, po drugih (kakor v Beli Krajini) manj. Glede pokrival je peča najstarejša, star je pa tudi šapelj (franc. chapelet). Novejša je avba.¹ (Po mnenju dr. Walterja Šmida se je bržkone z Bavarskega za časa Marije Terezije — 1740 do 1780 — semkaj zanesla. Glej »Carniolo« leta 1909., str. 42.) Prav tako so se tudi drugi deli obleke zamenjavali z novimi. V »Novicah« z dne 21. svečana 1849, št. 8, piše Podlipski (župnik Hicinger) proti novejšemu plašču in se zavzema za dolgo zimsko suknjo iz pravega domačega podvana (podlana) z rdečo podlago. Ženske naj bi po njegovem mnenju pozimi nosile namesto golih ošpetljev raje stare, dolge suknje, jope, iz podvana, podložene s škrlatom. Neveste in družice naj bi namesto avbe nosile stari šapelj ali pa naj bi bile gologlave z lepo počesanimi lasmi, spletenimi v kite ter ovenčanami z barvnimi trakovi in rožami.

Tudi *Murgel* očita Gorenjcu, da se ne oblači več v svojo narodno nošo. V *Novicah*, 1862, str. 158. pravi:

*Gorenc! ne nosiš rudečega pasa več,
K' ga je imel starček, ujc in oče rad,
Ki slovensk'ga srca bil je sklep enkrat,
Gorenc, obleka tvoja ni — domača več!*

¹ Etnolog, l. 1926./27., str. 41, dr. Stanko Vurnik: »Doneski k studiju slovenske avbe.«

Gorenjska noša.

Gorenjci (pozimi).

Ljubljanska noša.

Belokranjska noša.

Noša iz bivše Štajerske.

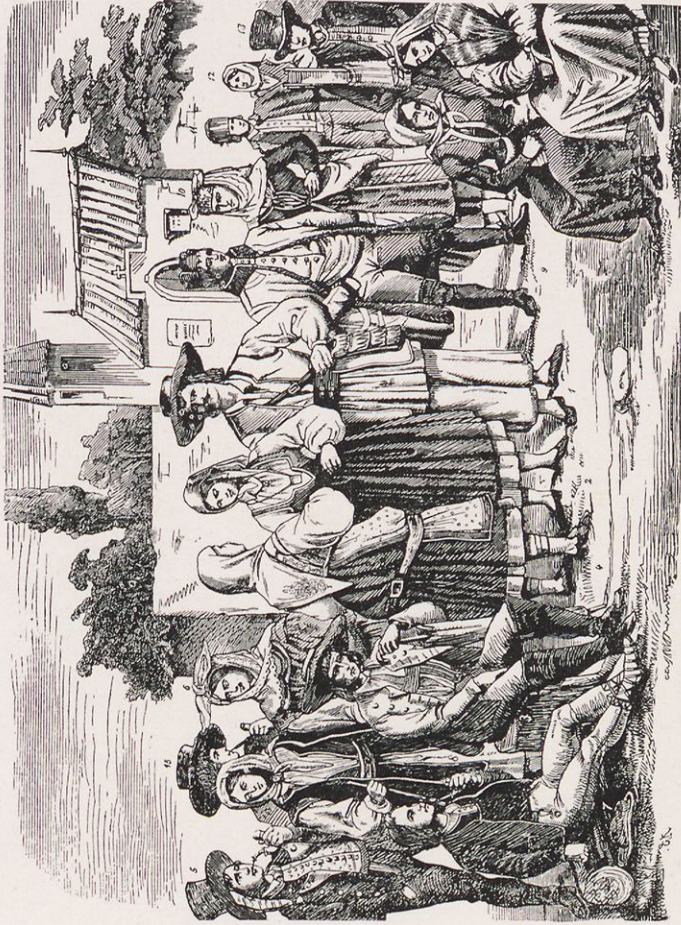
Prekmurska noša.

Noša Slovencev iz Ziljske doline (Koroško).

Noša Slovencev iz Trsta in okolice.

Skupina slovenskih narodnih noš. (Iz „Slavjanskega Juga“, 1868, 108.; risal A. Schreiber po Korytkovih slikah, priročnih v „Carnioliji“ 1848; 1/4 nar. vel.)

Noša iz ljubljanskega predmestja
Trnovo (okrog l. 1784).

Noša iz ljubljanskega predmestja
Krakovo.

Noša iz Poljan na Dolenjskem
(Bela Krajina).

Noša iz Bohinja na Gorenjskem.

Predici.

Poljanski pocelj.

Vrhovska jugla.

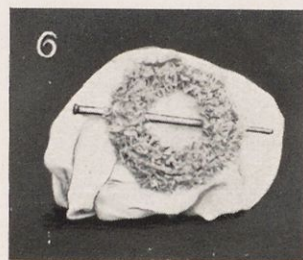
Viniški glavni robec.

Adlešička javba.

Podzemeljsko metliška jalba.

Semiško dobliški puntok.

„Parta“.

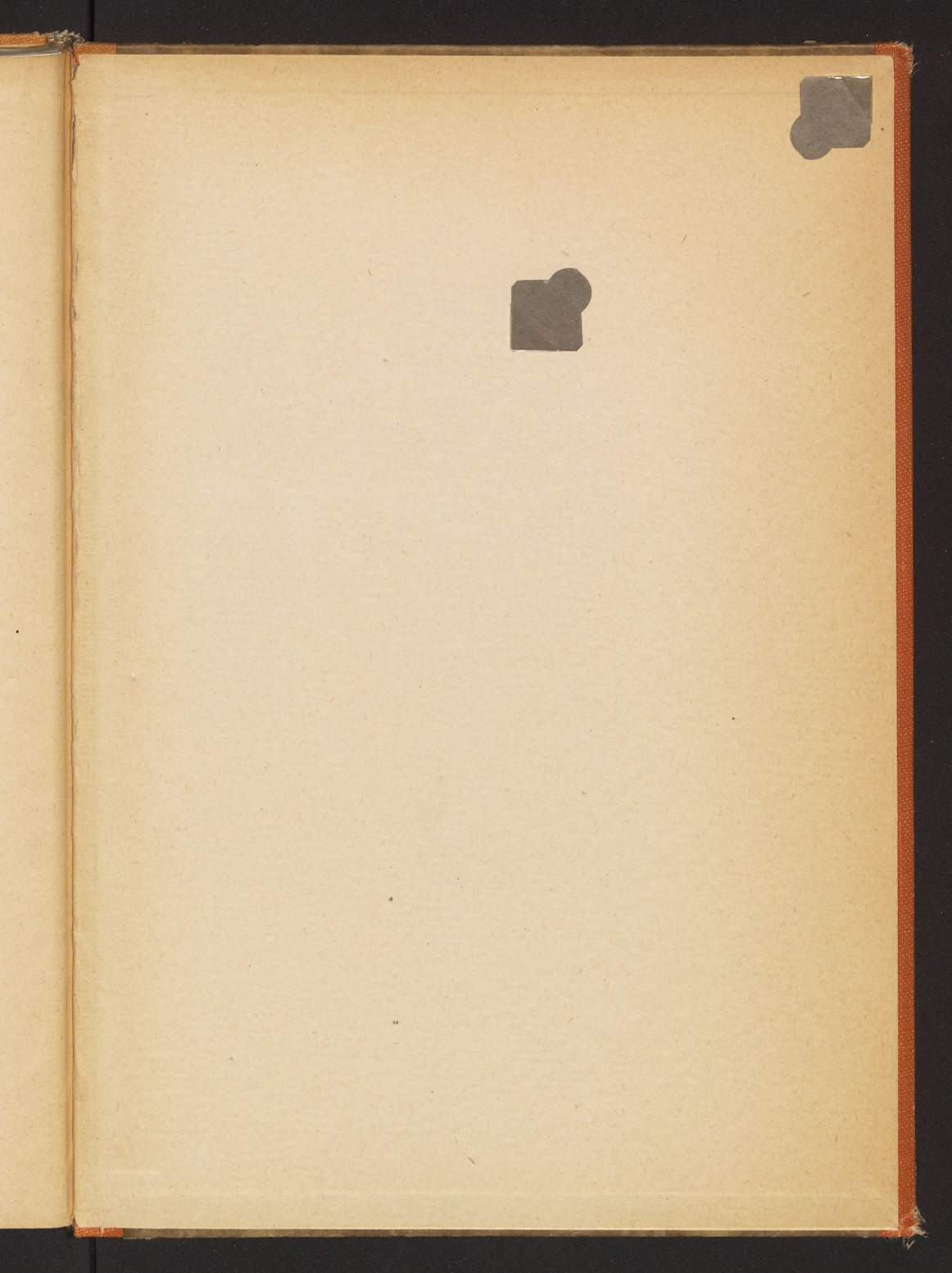
Glavni nakiti Belokranjic.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000059125

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

384448